МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму

Кваліфікаційна робота магістра

на тему «Тенденції міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0514-ме

спеціальності 051 Економіка

освітньої програми «Міжнародна економіка»

Козаков Д. К.

Керівник: д.е.н., професор Селіщева А.В.

Рецензент: к.е.н., доцент Дугієнко Н.О.

Запоріжжя
2025 рік

ЗМІСТ

Завдання на кваліфікаційну роботу……. 2
Реферат…… 6
Summary……... 7
Перелік умовних посилань, символів, одиниць, скорочень і термінів…..... 8
ВСТУП ……... 9
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ ……..… 12
1.1 Економічна сутність і класифікація міжнародної трудової міграції.. 12
1.2 Теоретичні підходи до аналізу причин та наслідків трудової міграції……..… 18
1.3 Соціально-економічні наслідки нелегальної міграції…..…… 26
Висновки до розділу 1…….. 30
2 АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ……. 33
2.1 Глобальні тенденції міграційних процесів у XXI столітті……..…… 33
2.2 Специфіка глобальної трудової міграції…….. 40
2.3 Вплив війни в Україні на структуру та масштаби міжнародної трудової міграції……..……..…… 44
Висновки до розділу 2…… 50
3 ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 53
3.1 Європейська практика управління міграційними процесами…… 53
3.2 Пропозиції покращення державної стратегії регулювання трудової міграції України в період післявоєнного відновлення……. 59
Висновки до розділу 3……..…… 68
ВИСНОВКИ……..…… 70

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……... 76
ДОДАТОК А. Декларація академічної доброчесності……..……... 84

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму
Рівень вищої освіти магістр
спеціальності 051 Економіка
Освітня програма Міжнародна економіка

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав.кафедри_____Гамова О.В.
«___»_____2025 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА СТУДЕНТЦІ
Козаков Даніл Костянтинович

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1.Тема роботи (проєкту) «Тенденції міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення»

керівник роботи (проєкту) Селіщева А.В., д.е.н., професор
затверджена наказом по інституту від «25» березня 2025 р. № 439-с

2. Строк подання студентом роботи (проєкту) 18.11.2025

3. Вихідні дані до роботи (проєкту) інформаційна база законодавчих та нормативних урядових актів, матеріали державної служби статистики України, публікації у фахових журналах, електронні економічні публікації, Інтернет ресурси
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити)

економічна сутність і класифікація міжнародної трудової міграції; глобальні тенденції міграційних процесів у XXI столітті; специфіка глобальної трудової міграції; європейська практика управління міграційними процесами; надано пропозиції покращення державної стратегії регулювання трудової міграції України в період післявоєнного відновлення.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) класифікація міжнародних мігрантів; види міграції; причини міжнародної трудової міграції; біженці з України, які користуються тимчасовим захистом в ЄС;

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	ПІП, посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Селіщева А.В., професор	05.08.2025 р.	05.08.2025 р.
І розділ	Селіщева А.В., професор	05.08.2025 р.	05.08.2025 р.
ІІ розділ	Селіщева А.В., професор	09.09.2025 р.	09.09.2025 р.
ІІІ розділ	Селіщева А.В., професор	03.10.2025 р.	03.10.2025 р.
Висновки	Селіщева А.В., професор	03.10.2025 р.	03.10.2025 р.

7. Дата видачі завдання 24 червня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Вибір теми	06.11.2024 –18.12.2024	виконано
2	Складання робочого плану	24.06.2025 р. –15.07.2025 р.	виконано
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	22.07.2025 –30.07.2025	виконано
4	Складання плану	01.08.2025 р. – 04.08.2025 р.	виконано
5	Виконання вступу	05.08.2025 р. – 08.09.2025 р.	виконано
6	Виконання розділу 1	09.09.2025 р. – 02.10.2025 р.	виконано
7	Виконання розділу 2	03.10.2025 р. – 20.10.2025 р.	виконано
8	Виконання розділу 3	21.10.2025 р. – 27.10.2025 р.	виконано
9	Формулювання загальних висновків	28.10.2025 р. – 10.11.2025 р.	виконано
10	Подання роботи на кафедру на передзахист	18.11.2025 р.	виконано
11	Попередній захист роботи на кафедрі	06.11.2024 –30.11.2024	виконано
12	Оформлення роботи та проходження нормоконтролю	01.12.2025 р. – 05.12.2025 р.	виконано
13	Одержання відгуку та рецензії	01.12.2025 р. – 05.12.2025 р.	виконано
14	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	05.12.2025 р.	виконано

Студент – дипломник _____Д.К. Козаков
(підпис)

Керівник проєкту _____ А.В. Селіщева
(підпис)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ А.В. Селіщева
(підпис)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 84 с., 8 рис., 4 табл., 72 джерела.

Об'єктом дослідження є науково–методичні основи міжнародної міграції робочої сили.

Предметом дослідження є тенденцій міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення.

Мета роботи – виявлення сучасних тенденцій міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення із розробкою практичних рекомендацій щодо визначення напрямів вдосконалення національної міграційної політики.

Методи дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові та специфічні методи, а саме: економічного, історичного аналізу, абстрагування, систематизації поглядів до визначення понятійно–категоріального апарата, статистичного, порівняльного, факторного аналізу.

У першому розділі кваліфікаційної роботи досліджено економічну сутність і класифікацію міжнародної трудової міграції; охарактеризовано теоретичні підходи до аналізу причин та наслідків трудової міграції; визначено соціально-економічні наслідки нелегальної міграції. У другому розділі проаналізовано глобальні тенденції міграційних процесів у XXI столітті; визначено специфіку глобальної трудової міграції; охарактеризовано вплив війни в Україні на структуру та масштаби міжнародної трудової міграції. У третьому розділі розглянуто європейську практика управління міграційними процесами; надано пропозиції покращення державної стратегії регулювання трудової міграції України в період післявоєнного відновлення.

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ, РОБОЧА СИЛА, СТРАТЕГІЯ, ГЛОБАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ, МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА.

SUMMARY

Qualification paper: 84 pages, 8 figures, 4 tables, 72 sources.

The object of the study is the scientific and methodological foundations of international labour migration.

The subject of the study is the trends of international labour migration in the conditions of post-war recovery.

The purpose of the paper is to identify current trends in international labour migration during post-war recovery and to develop practical recommendations for determining directions for improving national migration policy.

Research methods. The study uses general scientific and specific methods, namely: economic and historical analysis, abstraction, systematization of views for defining the conceptual and categorical apparatus, statistical, comparative, and factor analysis.

In the first chapter of the qualification paper, the economic essence and classification of international labour migration are examined; theoretical approaches to analysing the causes and consequences of labour migration are described; and the socio-economic consequences of illegal migration are identified.

In the second chapter, global trends in migration processes in the 21st century are analysed; the specifics of global labour migration are defined; and the impact of the war in Ukraine on the structure and scale of international labour migration is characterized.

In the third chapter, European practices of managing migration processes are considered; and proposals for improving Ukraine’s state strategy for regulating labour migration during the post-war recovery period are provided.

INTERNATIONAL MIGRATION, LABOUR FORCE, STRATEGY, GLOBAL SHIFTS, MIGRATION POLICY

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОСИЛАНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

Скорочення	Слово/словосполучення/
ЄС	Європейський Союз
МЕД	Міжнародна економічна діяльність

ВСТУП

Міжнародна міграція робочої сили є одним із ключових чинників, що формують соціально-економічний розвиток України в умовах повоєнного відновлення. Внаслідок масштабних воєнних подій та їхніх наслідків значна частина працездатного населення була змушена тимчасово або тривало переміститися за кордон. Це призвело до суттєвих змін у структурі ринку праці, демографічному балансі та економічній активності країни. Водночас відновлення економіки після війни супроводжується потребою у кваліфікованих кадрах, модернізації виробництва та інтеграції до європейського економічного простору.

У цих умовах аналіз тенденцій міжнародної міграції робочої сили набуває особливого значення. З одного боку, трудова міграція відкриває для України доступ до нових знань, навичок і фінансових надходжень у вигляді грошових переказів, що підтримують внутрішній попит і стабільність домогосподарств. З іншого — масовий відтік спеціалістів створює ризики дефіциту робочої сили, уповільнення відновлення економіки та ускладнення реалізації повоєнних реформ. Збалансування цих процесів є пріоритетним завданням державної політики у сфері зайнятості та міграції.

Ураховуючи активні процеси інтеграції України до Європейського Союзу, питання регулювання міжнародної мобільності робочої сили стає надзвичайно актуальним. Важливим є вивчення можливостей повернення українських мігрантів, створення умов для їхньої реінтеграції на внутрішній ринок праці та використання потенціалу трудової міграції для модернізації економіки. Особливе значення мають механізми співпраці з країнами ЄС щодо легального працевлаштування, соціального захисту мігрантів та розвитку людського капіталу.

Проблематику міжнародної трудової міграції, її вплив на економічний розвиток України та процеси післявоєнної відбудови досліджували такі вітчизняні науковці, як О. Малиновська, Е. Лібанова, І. Курило, О. Позняк,

Я. Гуменюк, Л. Черенько та інші. Їхні праці висвітлюють ключові аспекти міграційних процесів, проте швидка трансформація ринку праці, нові міграційні маршрути та зміна мотивів мігрантів потребують оновленого аналізу.

Отже, значення дослідження тенденцій міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення визначається необхідністю вироблення ефективної державної політики, спрямованої на стабілізацію ринку праці, повернення людського капіталу та забезпечення сталого розвитку України. Саме це зумовлює вибір теми, постановку мети та завдань дослідження.

Мета і завдання. Метою кваліфікаційної роботи є виявлення сучасних тенденцій міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення із розробкою практичних рекомендацій щодо визначення напрямів вдосконалення національної міграційної політики.

На основі поставленої мети, сформульовані основні завдання кваліфікаційної роботи:

– дослідити економічну сутність і класифікацію міжнародної трудової міграції;

– охарактеризувати теоретичні підходи до аналізу причин та наслідків трудової міграції;

– визначити соціально-економічні наслідки нелегальної міграції;

– проаналізувати глобальні тенденції міграційних процесів у XXI столітті;

– визначити специфіка глобальної трудової міграції;

– охарактеризувати вплив війни в Україні на структуру та масштаби міжнародної трудової міграції;

– розглянути європейську практика управління міграційними процесами;

– надати пропозиції покращення державної стратегії регулювання трудової міграції України в період післявоєнного відновлення.

Об'єктом дослідження є науково–методичні основи міжнародної міграції робочої сили.

Предметом дослідження є тенденцій міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення.

Методи дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові та специфічні методи, а саме: економічного, історичного аналізу, абстрагування, систематизації поглядів до визначення понятійно–категоріального апарата, статистичного, порівняльного, факторного аналізу.

Інформаційна база дослідження: українських та зарубіжних монографії та наукові публікацій у фахових виданнях, Програми та Стратегії розвитку.

Наукова новизна полягає у теоретичному обґрунтуванні способу вирішення питання щодо міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані результати дослідження спрямовані на побудову ефективної державної стратегії регулювання трудової міграції України в період післявоєнного відновлення.

Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи: «Вплив зовнішньоекономічної діяльності на динаміку трудової міграції» – Всеукраїнській науково-практичній конференції «Національна економіка в умовах війни: безпека та розвиток»; стаття «Стратегії зовнішньоекономічної діяльності та тенденції міжнародної міграції робочої сили країн Європейського регіону» у фаховому журналі «Фінансові стратегії інноваційного розвитку економіки» (2025 р.). Опубліковані праці в повністю відображають основні результати роботи.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

1.1 Економічна сутність і класифікація міжнародної трудової міграції

Порівняно з іншими базовими демографічними процесами, явище міграції вирізняється особливою складністю та багатовимірністю, що унеможливлює його ігнорування в наукових дослідженнях. Темпи міграційної мобільності у XXI столітті нерідко перевищують динаміку природного руху населення – народжуваності й смертності, що принципово змінює акценти демографічного розвитку та соціальної політики держав. Водночас міграція дедалі частіше стає предметом суспільно-політичних дискусій, оскільки її наслідки безпосередньо впливають на трудовий потенціал, соціальну стабільність та економічну стійкість країн, подібно до проблем низької народжуваності або старіння населення [1].

Міграція як наукове поняття охоплює два нерозривні виміри – просторовий і часовий. Простір у цій парадигмі передбачає одночасну прив’язку до двох локацій: території вибуття та території прибуття. Часовий компонент натомість потребує визначення тривалості перебування у кожному з цих пунктів, що дозволяє відмежувати короткострокові мобільності від довготривалих або постійних переміщень. У найузагальненішому трактуванні міграція розуміється як одноразове або повторюване переміщення індивіда, яке зумовлює зміну постійного місця проживання [2].

Історичний розвиток цивілізацій, формування етносів та соціально-економічних систем від початку були тісно пов’язані з міграційними пересуваннями. Міграція в усі епохи виконувала функцію каталізатора суспільних трансформацій, сприяючи обміну знаннями, культурними практиками та трудовими ресурсами. У сучасному науковому дискурсі під міграцією розуміють переміщення людей на тимчасовій або постійній основі, як у межах національних кордонів, так і між державами світу [3].

У міграцієзнавстві сформувався ряд ключових наукових шкіл та теоретичних підходів, кожен із яких по-своєму пояснює природу мобільності:

– Класична економічна теорія міграції (А. Сміт, Д. Рікардо) стверджує, що люди переїжджають у пошуках вищої заробітної плати та кращих умов працевлаштування. У цій логіці міграція розглядається як раціональний вибір індивіда.

– Неокласичні теорії ринку праці (Х. Тодаро, М. Піарс) наголошують на ролі співвідношення попиту та пропозиції на працю, підкреслюючи, що міграція — реакція на різницю в заробітках та можливостях.

– Теорія «push–pull factors» (Е. Лі) виділяє фактори «виштовхування» (бідність, безробіття, війна) та «приваблення» (високі зарплати, соціальні гарантії, безпека).

– Інституційний підхід розглядає міграцію як результат діяльності державних органів, посередницьких структур, міжнародних організацій і діаспор.

– Теорії світ-системи (І. Валлерстайн) трактують міграцію як структурний наслідок глобальної економічної нерівності між центром і периферією.

– Транснаціональний підхід (Н. Глік Шиллер та ін.) підкреслює, що мігранти одночасно існують у двох або більше соціальних просторах, зберігаючи економічні, політичні та культурні зв’язки з країною походження.

Сучасні дослідники наголошують, що жоден підхід не здатний повністю пояснити всі аспекти мобільності, тому міграція розглядається як поліфакторне явище.

Мотиви міграційних процесів традиційно класифікуються на економічні, соціокультурні, політичні, сімейні та екологічні. Частина переміщень має добровільний характер, тоді як інші зумовлені примусом, загрозою життю чи переслідуванням.

Міжнародна міграція у вузькому значенні трактується як перетин державного кордону з метою зміни звичного місця проживання, що передбачає

інтеграцію особи у нове соціокультурне й економічне середовище [4]. Людина, яка здійснює свідомий вибір щодо переміщення до іншої країни, кваліфікується як мігрант або іммігрант (рис. 1.1).

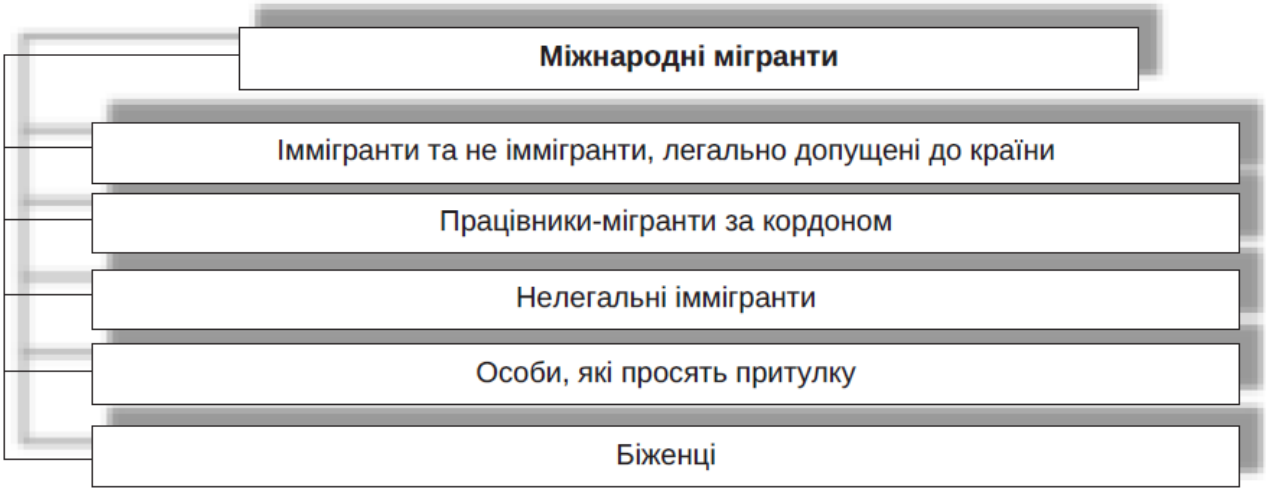

Рисунок 1.1 – Класифікація міжнародних мігрантів

Джерело: побудовано автором на основі [5-6]

У наукових джерелах досить часто фіксується ототожнення понять «мігрант» і «біженець», хоча між ними існують принципові відмінності. Мігрант – це особа, яка приймає власне усвідомлене рішення залишити територію проживання, керуючись економічними, соціальними, особистими або професійними мотивами. Таке переміщення здійснюється на законних підставах, а особа має можливість у будь-який момент повернутися до країни походження [7]. Натомість біженець – це людина, яка змушена покинути свою державу внаслідок реальної загрози переслідувань, насильства, збройних конфліктів чи інших форм небезпеки. Відповідно до міжнародних нормативних актів, біженцем визнається особа, яка не може або не бажає повернутися до країни громадянства з огляду на зазначені ризики [8–9].

Міграція, як внутрішня, так і міжнародна, постає фундаментальним компонентом суспільного розвитку. Її параметри, масштаби та наслідки варіюють залежно від історичного контексту, соціально-економічних умов та державної політики. У найширшому значенні міграцію визначають як просторове переміщення людей, що супроводжується зміною адміністративно-

територіальної приналежності – від переселення між населеними пунктами до перетину державного кордону [10].

У науковому обігу розрізняють два ключові аспекти просторової мобільності:

– імміграцію – в'їзд осіб на певну територію;

– еміграцію – виїзд осіб за її межі протягом визначеного періоду [11–12].

Міжнародна організація з міграції трактує поняття «мігрант» максимально широко, уникаючи надмірних часових чи територіальних обмежень. Мігрантом вважається будь-яка особа, яка змінює своє звичне місце проживання через кордон або в межах країни, незалежно від правового підґрунтя переміщення, наявності примусу, причин переселення чи тривалості перебування [14–16].

Такий підхід дає змогу охопити багатоманітність міграційних процесів, але водночас ускладнює процедури обліку та відокремлення категорій мігрантів. Дискусійним залишається питання, коли особа перестає бути мігрантом – після натуралізації, набуття громадянства або через інші критерії постійності проживання [17]. У глобалізованому світі спостерігається й поява нових типів мігрантів – представників транснаціональних спільнот, які одночасно підтримують сталі зв'язки з країною походження та країною проживання [18].

Широта та гетерогенність категорії «мігрант» включає як добровільні, так і вимушені переміщення, що зумовлені соціально-економічними, політичними, культурними або екологічними чинниками. У деяких випадках переміщення здійснюється виключно добровільно, що фактично наближує такі пересування до розширеного розуміння туристичної мобільності [19–20].

Вивчивши ключові наукові підходи до трактування сутності міграції, доцільним є розгляд її класифікацій та різновидів, що дозволяє системно зрозуміти природу сучасної міграційної динаміки (рис. 1.2).

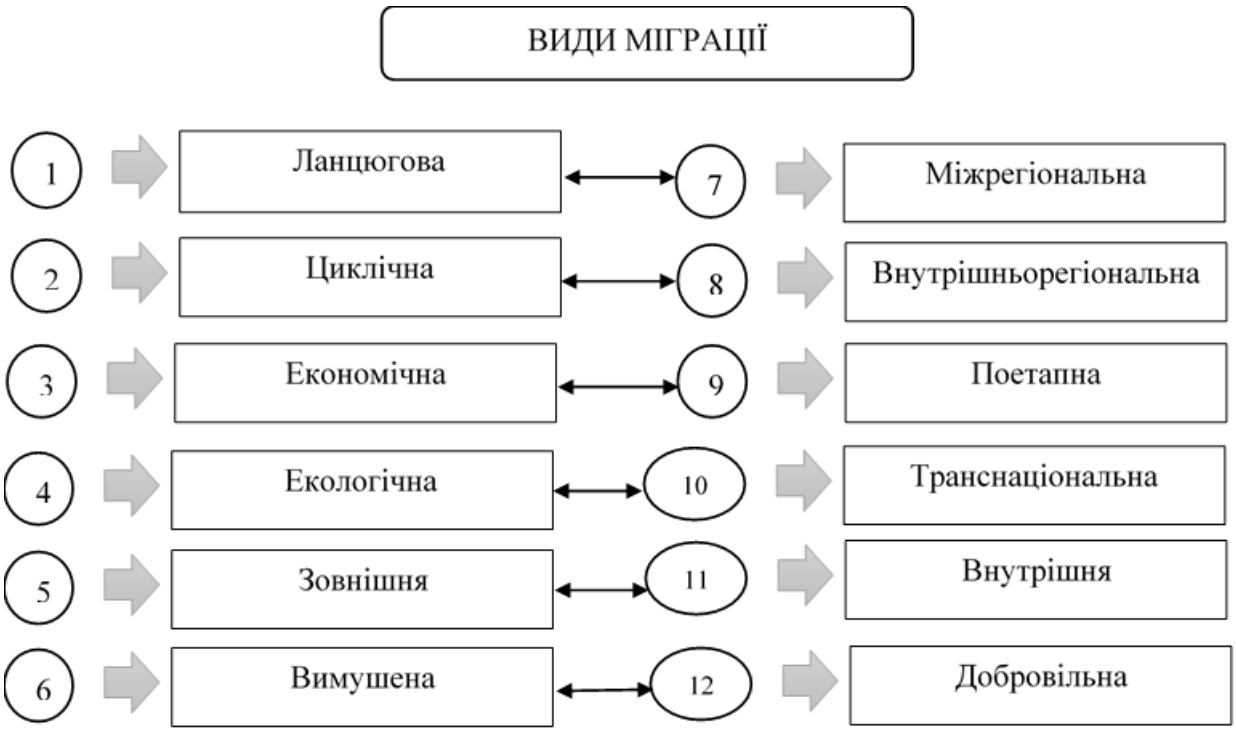

Рисунок 1.1 – Види міграції

Джерело: побудовано автором на основі [21]

Розглянемо більш детально виокремлені види міграції.

1. Ланцюгова міграція. Це соціально обумовлений тип переміщень, коли особи прямують до локацій, де вже сформовані спільноти їхніх родичів або знайомих. Вона часто ґрунтується на прагненні мінімізувати витрати та адаптаційні ризики. Прикладом є багатовікова ірландська міграція до США, Канади та Австралії.

2. Циклічна міграція. Передбачає періодичне переміщення між кількома пунктами призначення. Найчастіше пов’язана із сезонними роботами, родинними зв’язками або культурними традиціями. Може бути викликана й погодними умовами або екологічними змінами.

3. Економічна міграція. Найпоширеніший вид міжнародної мобільності. Люди залишають країни або регіони зі слабкою економікою, безробіттям чи низькими стандартами життя. Однак економічні мігранти нерідко зіштовхуються з експлуатацією, дискримінацією та соціальною вразливістю.

4. Екологічна міграція. Викликана загрозами природного або техногенного характеру: зміною клімату, повенями, посухами, забрудненням. Екологічні мігранти не мають чіткого правового статусу, що ускладнює їхнє міжнародне захист.

5. Зовнішня міграція. Охоплює будь-яке переміщення за межі державних кордонів. Мотиви можуть бути економічними, сімейними, політичними, культурними або екологічними.

6. Вимушена міграція. Це мобільність, що відбувається під впливом примусу. Вимушені мігранти можуть бути як внутрішньо переміщеними особами, так і біженцями чи шукачами притулку.

7. Внутрішня міграція. Пересування в межах країни: між селами, містами, регіонами. Мотиви – економічні, соціальні, сімейні, освітні та екологічні.

8. Міжрегіональна міграція. Різновид внутрішньої міграції, який передбачає переміщення з одного регіону країни в інший. Поширена в країнах із вираженою регіональною нерівномірністю розвитку.

9. Внутрішньорегіональна міграція. Переміщення на невеликі відстані в межах одного регіону. Часто зумовлені доступністю роботи, житла, освітніх можливостей.

10. Поетапна міграція. Міграційний шлях, що складається з кількох проміжних точок. Сучасний варіант – поступове переміщення мігрантів до бажаної країни через інші держави.

11. Транснаціональна міграція. Переміщення людей, які зберігають активні контакти з країною походження: сімейні, економічні, культурні. Такі мігранти формують транснаціональні мережі та діаспори.

12. Добровільна міграція. Передбачає самостійний вибір людини змінити місце проживання. Мотиви – професійне зростання, сімейні обставини, культурні вподобання тощо.

Питання міграції в сучасній науковій традиції розглядається як багатокомпонентний процес, який охоплює не лише демографічні зміни, а й економічні, соціокультурні, правові та політичні виміри. Стрімкість

трансформацій у глобальному середовищі зумовлює постійне переосмислення теоретичних моделей мобільності, оскільки класичні підходи XIX–XX століть не повністю відображають інтенсивність, багатовекторність і гібридність сучасних міграційних потоків.

Міграційні процеси поступово перестали бути винятково реакцією на структурні дисбаланси у розвитку держав. Сьогодні вони стають формою реалізації людського потенціалу, способом адаптації до трансформацій ринку праці, інструментом глобальної мобільності та формуванням наднаціональних мережних спільнот. Міграція охоплює широкий спектр моделей — від тимчасової трудової зайнятості чи академічної мобільності до переміщень, пов’язаних із воєнними конфліктами, економічною деградацією чи кліматичними катастрофами. Така складність зумовлює потребу в інтегративних наукових концепціях.

1.2 Причини та наслідки трудової міграції

Ринок праці у XXI столітті зазнає безпрецедентної трансформації, що проявляється у зростанні інтенсивності переміщення робочої сили між країнами та регіонами світу. Така мобільність зумовлена глобалізацією, цифровізацією виробництва, зростанням інтегрованості економік та структурною зміною попиту на працю. У цих умовах міжнародна трудова міграція виступає ключовим інструментом перерозподілу людських ресурсів у світовій економіці, забезпечуючи адаптивність глобального ринку праці до соціально-економічних викликів.

Міграція як соціально-економічний процес виконує низку важливих функцій. До них належать:

– перерозподіл робочої сили між регіонами з різним рівнем економічного розвитку;

– зрівноваження заробітних плат та формування конкурентного середовища для роботодавців;

– поширення технологій та навичок, оскільки мігранти привозять із собою виробничий досвід, нові підходи до організації праці, професійну культуру;

– зростання продуктивності праці, адже трудові мігранти нерідко застосовують інноваційні технології або підвищують інтенсивність праці в країнах-реципієнтах.

У країнах-донорів та країнах-реципієнтах ефекти трудової міграції є різноспрямованими, а їхня інтенсивність змінюється в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах. У короткостроковій перспективі відтік населення може зменшити навантаження на внутрішній ринок праці, однак у довгостроковому аспекті часто формує дефіцит робочої сили та знижує темпи економічного зростання.

Міграція є історично невід'ємним явищем людського розвитку. З давніх часів люди переміщувалися між територіями в пошуках кращих умов існування, природних ресурсів, безпеки або можливостей для праці. Сучасна міграція набула значно складнішої структури та зумовлюється значною кількістю соціальних, економічних, політичних та екологічних факторів.

Загалом мотиви переміщення людей можна поділити на дві великі групи (табл. 1.1):

1) Чинники «підштовхування» (push-factors) – негативні явища, які спонукають людину залишити свою країну.

2) Чинники «приваблення» (pull-factors) – позитивні характеристики країни призначення, що стимулюють міграцію.

Таблиця 1.1 – Чинники підштовхування та чинники притягування

Чинники підштовхування	Чинники притягування
важка праця	охорона здоров'я
війна	можливості працевлаштування
голод	освіта
стихійні лиха	безпека

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Чинники «притягування» характеризують ті властивості країни, які роблять її привабливою для мігрантів: стабільну політичну ситуацію, широкий ринок праці, соціальні гарантії, високі стандарти життя. Фактори «підштовхування» — це обставини, що створюють складні умови існування: економічні труднощі, загрози безпеці, природні катастрофи, дискримінаційна політика.

На основі аналізу сучасної наукової літератури можна виділити такі основні мотиви переміщення людей у пошуках роботи:

1. Пошук кращих можливостей працевлаштування. Традиційно це є домінуючим мотивом трудової міграції. Глобалізація ринку праці сприяє швидкому поширенню інформації про заробітні плати, умови праці та доступні вакансії. Це стимулює економічно активне населення шукати кращі можливості за кордоном, особливо в країнах із високою потребою у робочій силі.

2. Освітні можливості та мобільність молоді. У сучасному світі освіта стає стратегічним ресурсом. Країни ЄС, США, Канада, Південна Корея та Австралія пропонують молоді доступ до якісних освітніх програм, наукових грантів, академічних обмінів. Частина студентів після завершення навчання залишається працювати за кордоном.

3. Подолання бідності та поліпшення рівня життя. Особливо актуально для держав із низьким рівнем розвитку. Заробітки за кордоном дозволяють забезпечити належний рівень життя, фінансувати освіту дітей, купувати житло або започатковувати бізнес.

4. Потреба в безпеці й захисті основних прав. У країнах, де відбуваються війни, конфлікти або порушуються громадянські свободи, населення змушене залишати небезпечні території. Воєнна міграція стала одним із наймасштабніших потоків XXI століття.

5. Сімейні причини: шлюб, возз’єднання родини. Це стабільна складова міграційних процесів. Велика кількість мігрантів переїжджає для возз’єднання з родичами або для створення сім’ї.

6. Можливість отримати якісне медичне обслуговування. У низці країн доступ до медицини є обмеженим, що змушує людей шукати кращі умови лікування в інших державах.

7. Соціокультурні мотиви. Переїзд зумовлюється бажанням жити у країні, де побутують певні цінності: толерантність, свобода віросповідання, національна ідентичність, культурна відкритість.

8. Політична нестабільність. Політичні репресії, корупція, авторитаризм створюють додаткові стимули для еміграції.

9. Екологічні та кліматичні ризики. Зростання кількості природних катастроф, затоплення узбереж, посухи, забруднення довкілля стали важливими чинниками міграції.

10. Дискримінація та соціальна напруга. Представники етнічних, релігійних, сексуальних, соціальних меншин змушені покидати держави, де стикаються з утисками.

Причини трудової міграції узагальнено на рис. 1.3.

Рисунок 1.3 – Причини міжнародної трудової міграції

Джерело: побудовано автором на основі [23]

Міграція може принести переваги та недоліки регіонам, куди переїжджають мігранти (табл. 1.2).

Міжнародна трудова міграція є багатовимірним феноменом, що впливає на всі ключові аспекти суспільного розвитку як країн-донорів, так і країн-реципієнтів. Її наслідки проявляються в економічній, соціальній, демографічній, інституційній та культурній сферах, формуючи довгострокові тенденції розвитку

ринку праці. Нижче наведено основні результати впливу цього процесу на різні суб'єкти міграційної системи.

Таблиця 1.2 – Причини міжнародної трудової міграції

Переваги	Недоліки
Багатша та різноманітніша культура	Зростання вартості таких послуг, як охорона здоров'я та освіта
Допомагає зменшити будь-яку нестачу робочої сили	Перенаселеність
Мігранти більш готові взятися на низькооплачувану та низькокваліфіковану роботу	Розбіжності між різними релігіями та культурами

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Одним із ключових позитивних наслідків трудової міграції для країн, що приймають робочу силу, є стимулювання загальноекономічного зростання. Мігранти, які заповнюють структурні прогалини на ринку праці, сприяють підвищенню продуктивності та стабільності функціонування окремих секторів економіки. У більшості держав ЄС, США, Канади, Великої Британії та інших країн саме іноземні працівники забезпечують сталість таких галузей, як:

– медицина та догляд за населенням, де спостерігається хронічний дефіцит персоналу;

– сільське господарство, яке часто потребує сезонних чи фізично важких робіт;

– технологічні та інженерні галузі, де зростає попит на фахівців зі STEM-компетенціями;

– будівництво та логістика, що мають високу залежність від трудових ресурсів.

Завдяки мобільній робочій силі держави-реципієнти отримують доступ до нових компетенцій, досвіду, професійної гнучкості, що сприяє їхній конкурентоспроможності. Окрім цього, мігранти нерідко працюють у секторах, небажаних для місцевого населення, що дає змогу підтримувати виробничі процеси без збільшення витрат на автоматизацію.

Важливим позитивним наслідком міграційних процесів є зростання культурного різноманіття. Мігранти транслюють до приймаючих країн нові традиції, культуру, світоглядні моделі, що сприяє формуванню багатокультурного середовища. Така взаємодія здатна:

– стимулювати інноваційність та креативність у бізнесі, освіті та культурі;

– посилювати міжкультурну толерантність та соціальну інтеграцію;

– розширювати комунікаційні можливості суспільства (мови, міжнародні зв’язки);

– сприяти формуванню відкритої моделі соціального розвитку.

Дослідження доводять, що мультикультурні суспільства здатні генерувати більше нових ідей, мають вищу адаптивність і знижені ризики соціальних конфліктів за умови правильної інтеграційної політики.

Грошові перекази мігрантів становлять важливий економічний ресурс для їхніх країн походження. Такі кошти:

– покращують добробут домогосподарств;

– сприяють споживанню та зростанню внутрішнього попиту;

– забезпечують інвестиції в освіту, медичні послуги, житло;

– формують фінансову стабільність на мікро- та макрорівні.

У 2022 році загальний обсяг приватних трансфертів у країни з низьким і середнім рівнем доходу перевищив 540 млрд доларів, що робить їх вагомішими навіть за прямі іноземні інвестиції у багатьох регіонах. Для України міжнародні грошові перекази стали однією з ключових статей валютних надходжень та стабілізуючим чинником економіки.

У країнах-реципієнтах міграція відіграє суттєву роль у розв’язанні демографічних проблем. У більшості економічно розвинених держав спостерігається старіння населення, скорочення народжуваності, зменшення частки активної робочої сили. Прибуття молодих та працездатних мігрантів дає змогу:

– зменшити дефіцит зайнятого населення;

– підтримати функціонування пенсійних і соціальних систем;

– забезпечити сталий розвиток економіки без демографічного спаду.

Водночас у країнах-донорів тривала еміграція може призводити до депопуляції, втрати людського капіталу та зростання демографічного навантаження.

Мігранти нерідко є носіями підвищеної підприємницької активності. У країнах призначення вони:

– відкривають малі та середні підприємства;

– впроваджують інноваційні бізнес-моделі;

– формують транснаціональні мережі;

– сприяють розширенню конкурентного середовища.

Як свідчить міжнародний досвід, підприємці-мігранти створюють значну кількість нових робочих місць, а їхня участь у високотехнологічних сферах інколи перевищує аналогічний внесок місцевого населення.

Попри низку позитивних ефектів, трудова міграція має й суттєві ризики та виклики, що впливають як на мігрантів, так і на приймаючі суспільства.

1. Юридичні бар’єри та складність міграційних процедур. Мігранти часто мають труднощі з оформленням віз, дозволів на проживання, робочих документів. Складність нормативно-правових процедур спричиняє:

– невизначеність правового статусу;

– ризики депортації;

– обмежений доступ до соціальних гарантій;

– залежність від роботодавця.

Непоінформованість про законодавство може стати підґрунтям для зловживань.

2. Мовні та комунікаційні бар’єри. Незнання мови значно ускладнює:

– працевлаштування;

– доступ до освіти та медицини;

– інтеграцію в місцеву спільноту;

– соціальну взаємодію.

Це також здатне формувати замкнутість мігрантських громад та посилювати їхню залежність від посередників.

3. Дискримінація, соціальні упередження та культурні конфлікти. Мігранти нерідко стикаються з:

– етнічними та релігійними упередженнями;

– обмеженнями в доступі до ринку праці;

– негативними стереотипами;

– соціальною ізоляцією.

Такі умови формують психологічний тиск, погіршують самопочуття та ускладнюють інтеграцію.

4. Недостатній доступ до медичних і соціальних послуг. Через правові та мовні бар’єри мігранти можуть мати обмежений доступ до:

– медичних закладів;

– соціальної допомоги;

– страхових послуг;

– житла та освітніх можливостей.

Це робить їх більш вразливими до захворювань та різних форм експлуатації.

5. Економічна експлуатація. Найсерйознішим викликом є:

– неофіційне працевлаштування;

– занижена оплата праці;

– тривалі робочі години;

– відсутність соціального захисту.

Такі явища посилюються через залежність мігрантів від роботодавців та страх втратити легальний статус.

Міжнародна трудова міграція має комплексний характер і несе як можливості, так і ризики для всіх учасників міграційної системи. Її вплив залежить від тривалості, структури потоків, кваліфікації працівників та

ефективності державної політики. Для максимізації переваг і мінімізації втрат необхідне впровадження збалансованої міграційної стратегії, яка поєднує інтереси мігрантів, держав-донорів і країн-реципієнтів.

1.3 Соціально-економічні наслідки нелегальної міграції

Нелегальна або нерегулярна імміграція у широкому розумінні означає перетин державного кордону та подальше перебування іноземних громадян на території певної країни всупереч чинним правовим нормам, що регламентують порядок в'їзду, проживання та доступ до ринку праці. У науковій літературі для окреслення цього явища часто використовують терміни «іммігранти без документів», «незадокументовані мігранти» або «нерегулярні мігранти». Такі особи перебувають у вразливому становищі, оскільки стикаються з комплексом системних бар'єрів – мовних, соціально-економічних, культурних, адміністративних. Їхнє повсякденне життя ускладнюється нестабільним доступом до медичної допомоги, офіційного працевлаштування, забезпечення житлом та захисту від експлуатації. Страх бути виявленими та підданими депортації часто стає визначальним чинником, що стримує їх від звернення до державних і муніципальних служб.

Попри те що нерегулярна міграція має багатовікову історію, саме після 1990-х років вона набула виразно нового масштабу та характеру, зумовленого трансформаційними процесами у глобальній політиці, економіці та безпеці. Після завершення «холодної війни» і вибуху низки внутрішніх конфліктів на території постсоціалістичних держав, організовані злочинні угруповання, що спеціалізуються на контрабанді людей, значно розширили свою діяльність. У науковій дискусії виділяють принаймні три проблемні вузли, пов'язані з цим явищем.

По-перше, стрімкий розвиток мереж нелегального переміщення людей, які поєднують трафікінг, контрабанду мігрантів та інші форми транснаціональної кримінальності.

По-друге, збільшення масштабів експлуатації вразливих категорій населення, зокрема жінок, примусово втягнутих у секс-індустрію, часто після вербування в середовищі осіб, переміщених через збройні конфлікти. Поліційні структури у багатьох державах виявилися недостатньо підготовленими до ефективної протидії такому феномену.

По-третє, актуальним залишається питання щодо статусу тих нерегулярних мігрантів, які тривалий час проживають у приймаючих країнах і певною мірою інтегрувалися соціально та культурно, але не мають юридичних підстав для легалізації або натуралізації.

Становлення нелегальної зайнятості в приймаючих країнах пов’язане з поєднанням двох груп чинників. Перша група – це законодавчі обмеження, що утруднюють легальну трудову міграцію, особливо для низькокваліфікованих працівників. Друга – економічна доцільність для роботодавців, адже залучення незадокументованої робочої сили дає змогу мінімізувати витрати шляхом уникнення сплати податків і соціальних внесків, застосування гнучких графіків роботи та зменшення рівня заробітної плати.

У таких секторах як будівництво, сільське господарство, готельно-ресторанний бізнес, туризм чи сфера догляду за людьми виникає хронічний дефіцит місцевих працівників, що не зацікавлені у виконанні сезонної, фізично складної та відносно низькооплачуваної праці. Унаслідок цього роботодавці часто звертаються до нерегулярних мігрантів як до практично єдиного джерела робочої сили. Економісти також пов’язують цей процес із посиленням глобальної конкуренції, що змушує малі та середні підприємства знижувати витрати на виробництво за рахунок найму «дешевшої робочої сили».

Деякі дослідники наголошують, що у країнах з жорсткими трудовими ринками вартість найму легального працівника може у кілька разів перевищувати фактичну зарплатню. Відповідно, тіньова зайнятість стає логічним наслідком економічної раціональності.

Попри значні повноваження держави щодо регулювання міграційних потоків, на практиці повний контроль над нелегальним переміщенням людей є

фактично неможливим. У багатьох регіонах світу нерегулярна міграція стала хронічним явищем, яке періодично загострюється і набуває політичної ваги. Домінуючі у суспільстві стереотипи часто зображують нелегальних мігрантів як тих, хто відбирає робочі місця, користується соціальними благами та уникає сплати податків. Проте емпіричні дослідження демонструють складнішу картину.

Оскільки більшість нелегальних мігрантів не мають доступу до соціальних виплат, вони переважно змушені працювати, нерідко виконуючи важку та низькокваліфіковану роботу. Вони сприяють розвитку економіки не лише як робітники, але й як споживачі, генеруючи додатковий попит. Водночас їхня присутність може певною мірою впливати на рівень заробітних плат у деяких секторах, хоча в багатьох державах цей вплив пом'якшується наявністю мінімальної оплати праці.

Феномен нелегальної трудової міграції формується під впливом цілої системи факторів різної природи:

– соціально-економічні (безробіття, зниження рівня життя, тінізація економіки);

– політичні (нестабільність, конфлікти, неефективність політики контролю кордонів);

– організаційно-управлінські (бюрократичні бар’єри, корупція, слабкість інституцій);

– морально-психологічні (соціальна напруга, ксенофобія, відсутність довіри до державних органів);

– правові (недосконаліть законодавства, прогалини у механізмах легалізації).

Сукупність цих чинників спричиняє накопичення соціальних конфліктів, посилення криміналізації суспільства, поглиблення нерівності між місцевим населенням і мігрантами. Особливо гостро ця проблема проявилася у країнах Західної Європи у 2000-х роках, де на тлі зростання міграційних потоків активно обговорювалася криза політики мультикультуралізму.

До ключових наслідків трудової міграціїналежать:

– неоднозначний вплив на ринок праці країни-реципієнта;

– накопичення значної кількості людей поза правовим полем;

– втрати державних бюджетів через несплату податків;

– погіршення соціальної інтеграції;

– зниження продуктивності національної економіки;

– формування середовища, сприятливого для тіньових схем.

З огляду на це уряди країн ЄС пропонують реформувати міграційну політику таким чином, щоб перевести нерегулярні потоки у легальне русло, посилити боротьбу з трафікерами, підвищити привабливість легальної міграції для молодих і кваліфікованих фахівців.

Європейський Союз розглядає трудову міграцію як чинник довгострокового зростання. Демографічне старіння та дефіцит кваліфікованої робочої сили змушують держави ЄС активніше інтегрувати іноземних працівників, зокрема мігрантів із України. Українські громадяни, які масово виїхали внаслідок війни, часто відповідають вимогам ринку праці, оскільки належать до працездатного віку та мають достатню освітню підготовку.

Однак для України це створює низку викликів. Головне питання – повернення людей, необхідних для відбудови економіки, адже тривала еміграція загрожує кадровим дефіцитом у ключових галузях, що безпосередньо впливає на національну безпеку.

Розв’язання проблеми нелегальної міграції потребує комплексного підходу, що включає:

– модернізацію законодавства;

– посилення контролю кордонів;

– боротьбу з корупцією;

– розширення легальних каналів працевлаштування;

– покращення економічних умов у країнах походження мігрантів.

Для України першочерговим завданням є створення умов, за яких громадяни не будуть вимушені залишати країну через економічну нестабільність

чи безпекові ризики. Міжнародний досвід переконливо доводить: профілактика нелегальної міграції є економічно доцільнішою та гуманнішою, ніж подальші витрати на депортацію, утримання та юридичні процедури.

Висновки до розділу 1

Міжнародна трудова міграція є багатогранним соціально-економічним явищем, що поєднує історичний, демографічний, просторовий та часовий виміри. Її складність зумовлена різноманіттям мотивів, форм пересування та інституційних механізмів регулювання, які по-різному проявляються у глобальному середовищі. Вивчення міграції крізь призму класичних, неокласичних, інституційних, транснаціональних та світ-системних підходів показує, що жодна з теорій не може повністю описати сучасні міграційні потоки, які характеризуються поліфакторністю та високою мінливістю. Таким чином, наукове осмислення міграції потребує міждисциплінарного підходу, що дозволяє інтегрувати економічні, соціальні, політичні й культурні аспекти мобільності населення. Розмаїття форм міграції – від ланцюгової та економічної до екологічної, вимушеної та транснаціональної – свідчить про складну структуру глобальної мобільності, яка відображає як добровільні потреби людей, так і вимушені обставини їхнього життя. Сучасне трактування поняття «мігрант» також розширюється, охоплюючи добровільні та примусові переміщення, тривалі та короткострокові форми перебування, а також нові типи мобільності, пов’язані з глобалізацією та розвитком технологій. Усе це формує необхідність чіткої класифікації міграційних процесів, що є основою для аналізу їхніх економічних наслідків і вироблення ефективної державної політики.

Трудова міграція є ключовим механізмом перерозподілу робочої сили у глобальній економіці та важливим інструментом збалансування світового ринку праці. Її причини мають комплексний характер і охоплюють економічні, соціальні, політичні, демографічні та екологічні фактори, серед яких домінують нерівність можливостей, пошук кращих умов працевлаштування, освітня

мобільність, загрози безпеці та сімейні мотиви. Аналіз push- і pull-факторів засвідчує, що трудова міграція виникає як відповідь на структурні дисбаланси між ринками праці різних країн та регіонів, відображаючи глибинні процеси розвитку глобального суспільства. Наслідки трудової міграції є амбівалентними: вони містять значний позитивний потенціал для країн-реципієнтів і водночас створюють суттєві виклики для країн-донорів. Приймаючі держави отримують додаткові трудові ресурси, підсилюють інноваційний потенціал, розв'язують демографічні проблеми та забезпечують функціонування дефіцитних секторів економіки. Країни походження отримують вагомі фінансові надходження у формі грошових переказів, але ризикують втратити кваліфікований людський капітал, стикаючись із демографічним навантаженням та структурними дисбалансами. Тому ефективна політика у сфері трудової міграції має поєднувати інтереси всіх сторін і сприяти збалансованому розвитку.

Нелегальна міграція становить складне соціально-економічне та правове явище, яке виникає на перетині економічних інтересів, недосконалості державної політики, глобальних криз і діяльності кримінальних мереж. Її поширення зумовлюється поєднанням факторів – від бюрократичних перешкод у легальній міграції до високого попиту на дешеву робочу силу у тіньових секторах економіки. Незадокументовані мігранти перебувають у найбільш вразливому становищі, що робить їх мішенню для експлуатації та обмежує доступ до соціальних послуг, юридичного захисту й базових прав. У цьому контексті нерегулярна міграція є не лише наслідком соціально-економічних нерівностей, а й чинником, який посилює їх. Соціально-економічні наслідки нелегальної міграції мають подвійний характер. З одного боку, вона сприяє розвитку окремих галузей економіки приймаючих країн, забезпечує пропозицію робочої сили та створює додатковий споживчий попит. З іншого – формує значні ризики: тінізацію ринку праці, втрати бюджетних надходжень, посилення соціальної напруги, поглиблення нерівностей і криміналізацію економічного середовища. Для держав-донорів і країн-реципієнтів ключовим завданням є мінімізація негативних ефектів шляхом модернізації законодавства, розширення легальних

каналів працевлаштування, протидії трафікінгу та зміцнення інституцій. Комплексний підхід є необхідною умовою зниження масштабів нелегальної міграції та підвищення ефективності державної політики у сфері міграції.

2 АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

2.1 Глобальні тенденції міграційних процесів у XXI столітті

Міжнародна трудова міграція (МТМ) у XXI столітті набула масштабів глобального соціально-економічного феномену, який визначає динаміку розвитку національних ринків праці, впливає на демографічні параметри країн та формує мережу взаємозалежностей між державами різного рівня розвитку. Сучасні міграційні процеси продовжують еволюціонувати під впливом цифровізації, трансформації структури зайнятості, нерівномірності економічного зростання та глобальних демографічних зрушень.

Ключовими характеристиками сучасної МТМ є:

– висока чутливість міграційних потоків до демографічної ситуації в країнах-донорах та країнах-приймачах робочої сили;

– розширення географії міжнародного переміщення трудових ресурсів, що охоплює дедалі більшу кількість держав, включно з малими країнами, які раніше не були включені в глобальні міграційні ланцюги;

– збільшення типів трудової мобільності, зокрема сезонної, маятникової, транснаціональної, проєктної міграції, дистанційної зайнятості;

– зростання масштабів нелегальної міграції, що пов’язано як із посиленням нерівності в доступі до формальних каналів працевлаштування, так і з підвищенням попиту на дешеву робочу силу;

– значне збільшення частки висококваліфікованих фахівців серед мігрантів, що формує конкуренцію між країнами за таланти та посилює явище «відтоку мізків»;

– загальне прискорення темпів міграційних потоків, зумовлене розвитком транспортних технологій, спрощенням комунікацій та глобальною мобільністю населення.

У сукупності ці тенденції зумовлюють відхід від традиційних моделей міграції (переважно з бідних країн у багаті), утворюючи нові конфігурації переміщення робочої сили, у яких значну роль відіграють міжнародні корпорації, державні міграційні стратегії та технологічні зміни.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) запропонувала аналітичну схему, яка умовно поділяє всі держави світу на дві групи – «Глобальна Північ» та «Глобальний Південь». Такий поділ ґрунтується не лише на географічних критеріях, а передусім на рівні соціально-економічного розвитку та доходів населення.

Північ – це переважно високорозвинені країни з високим ВВП на душу населення, стабільною економікою, сформованими соціальними інститутами та розгалуженими ринками праці (ЄС, США, Канада, Японія, Південна Корея, Австралія та ін.).

Південь – країни із середнім та низьким рівнем доходів, у яких спостерігається недостатньо стабільне економічне зростання, високі рівні безробіття, значні диспропорції в оплаті праці та, у багатьох випадках, політична нестабільність.

У межах цієї класифікації МОМ визначає чотири домінантні моделі міжнародного руху робочої сили:

– Північ → Південь – 5 %;

– Північ → Північ – 22 %;

– Південь → Північ – 40 %;

– Південь → Південь – 33 %.

Особливо слід підкреслити, що наймасштабнішим напрямом залишається рух з Півдня на Північ, який майже вдвічі перевищує переміщення в межах країн Півночі та Півдня. Це закономірно, оскільки різниця у рівні заробітку між цими групами держав може сягати 10–20 разів.

Масштаби міжнародної міграції за останні десятиліття демонструють стійку тенденцію до збільшення. У 2021 році загальна кількість мігрантів у світі

досягла 281 млн осіб, що становить 3,6 % населення планети. Для порівняння, у 2019 р. цей показник становив 274 млн (3,5 %).

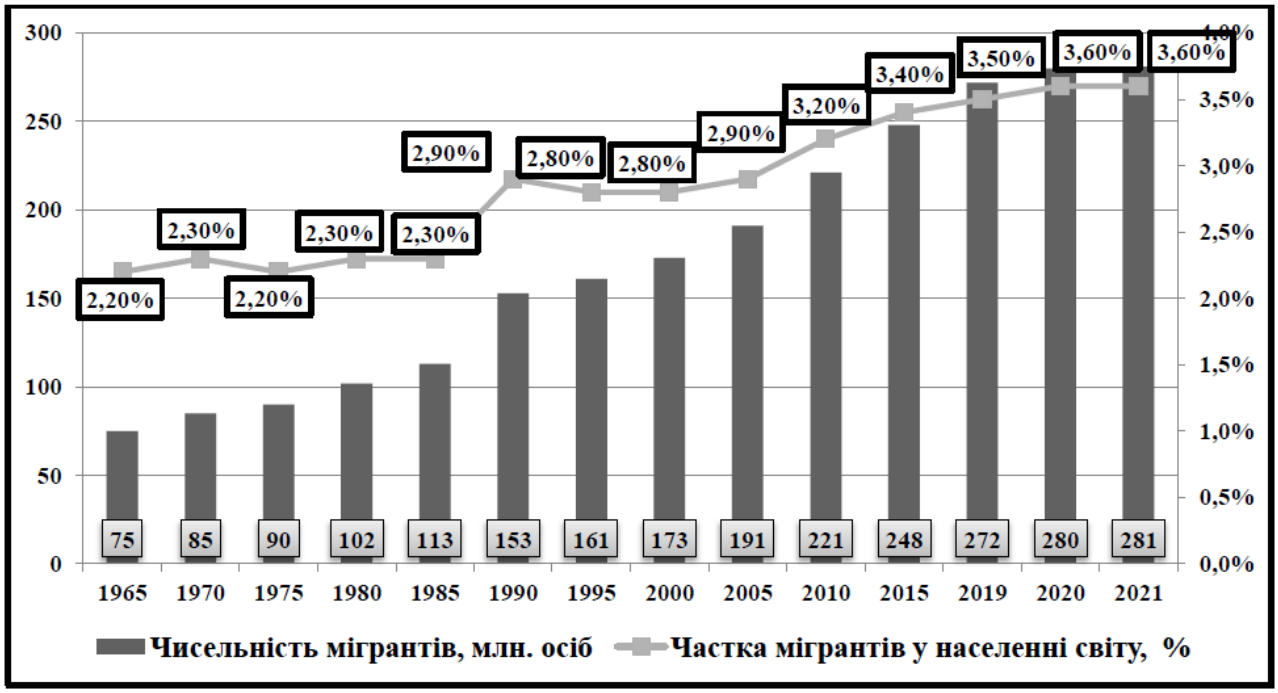

Рисунок 2.1 – Динаміка показників міжнародної міграції в період 1965–2021 рр., (млн осіб; %)

Джерело: побудовано автором за даними МОМ.

Попри суттєвий приріст абсолютної чисельності мігрантів, у відносному вимірі їх частка у світовому населенні залишається стабільною. Це пояснюється швидким загальним зростанням населення Землі, яке «розчиняє» приріст кількості мігрантів у структурі глобальної демографічної піраміди.

Згідно зі статистикою, наведеною у звітах «World Migration Report 2000» та «World Migration Report 2022», відносно стабільними залишаються:

– частка жінок серед міжнародних мігрантів;

– частка мігрантів у загальній чисельності населення світу.

Однак інші параметри – міграційні коридори, структура зайнятості, масштаб переміщень, інтенсивність грошових переказів – зазнали суттєвих трансформацій.

У таблиці 2.1 подано зведення ключових статистичних даних, наведених у першому виданні (Звіт про світову міграцію за 2000 рік – World migration report

2000), у порівнянні з цим поточним виданням (World migration report 2022). Це показує, що хоча деякі аспекти залишаються досить постійними – частка жінок-міжнародників-мігрантів, а також загальна частка населення світу, які є мігрантами - інші аспекти різко змінилися.

Таблиця 2.1 - Основні факти та цифри зі звітів про світову міграцію за 2000 та 2022 роки

Показник	**2000**	**2022**
Орієнтовна кількість міжнародних мігрантів	173 мільйони	281 мільйон
Орієнтовна частка населення світу, яке є мігрантами	2,8%	3,6%
Орієнтовна частка жінок-міжнародників-мігрантів	49,4%	48,0%
Орієнтовна частка міжнародних мігрантів, які є дітьми	16,0%	14,6%
Регіон з найбільшою часткою міжнародних мігрантів	Океанія	Океанія
Країна з найбільшою часткою міжнародних мігрантів	ОАЕ	ОАЕ
Кількість трудових мігрантів	-	169 млн
Загальні міжнародні грошові перекази (дол. США)	128 млрд	702 млрд
Кількість біженців	14 млн	26,4 млн
Кількість внутрішньо переміщених осіб	21 млн	55 млн

Джерело: Побудовано автором за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ)

Сучасна міжнародна міграція розвивається нерівномірно, формуючи регіони з високою та низькою концентрацією трудових ресурсів.

У 2020 році в Європі проживало 87 млн міжнародних мігрантів, що становить 30,9 % глобальної кількості. Це пояснюється:

– високим рівнем розвитку економік західноєвропейських держав;

– попитом на іноземну робочу силу в умовах демографічного старіння;

– розвиненою системою соціального забезпечення;

– наявністю усталених міграційних каналів, які функціонують інколи десятиліттями.

Особливо великим попитом на іноземних працівників характеризуються Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Нідерланди.

Азія – регіон контрастів. Континент приймає 86 млн мігрантів (30,5 %), однак має дуже різнопланову структуру:

– країни Перської затоки (ОАЕ, Катар, Саудівська Аравія) залежать від іноземної робочої сили на 80–90 %;

– розвинені азійські економіки (Японія, Південна Корея, Сінгапур) стикаються з дефіцитом робочої сили через депопуляцію;

– велика кількість азійських країн одночасно є донорами та реципієнтами мігрантів.

На території США та Канади проживають 59 млн мігрантів (20,9 %). Особливо активно розвивається імміграція висококваліфікованих фахівців у сфері IT, медицини, інженерії та науки.

Латинська Америка за останні два десятиліття збільшила кількість мігрантів більш ніж у 2,5 раза – з 6 до 15 млн. Океанія, хоча й приймає лише 3,3 % мігрантів, має найвищу частку мігрантів у населенні – 22 %.

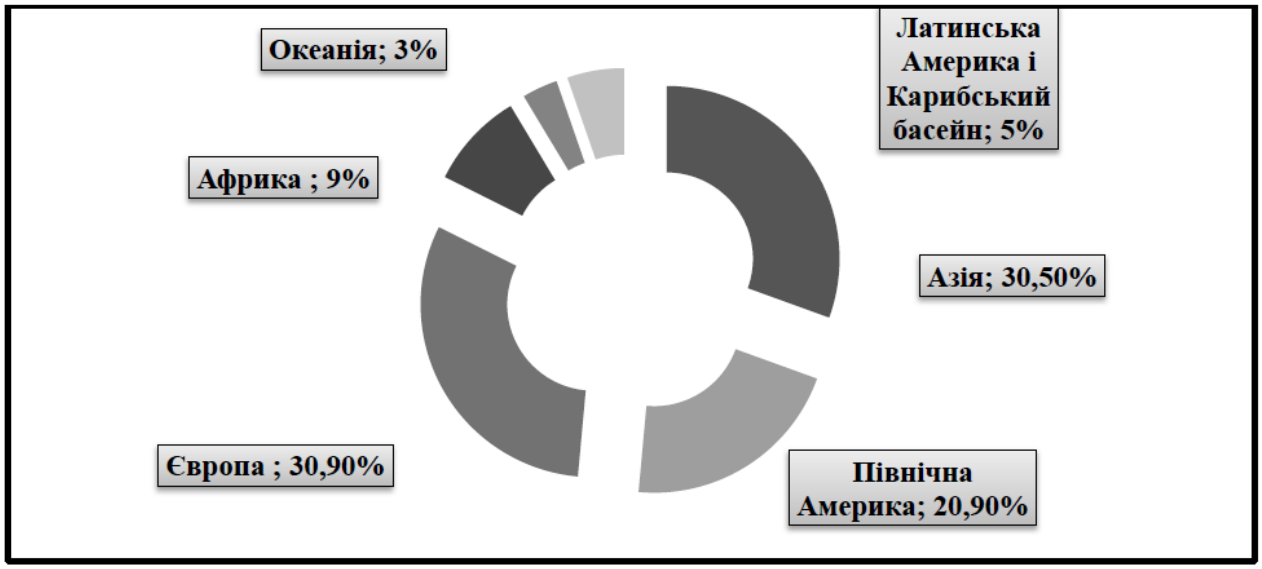

Рисунок 2.2 – Регіональна структура міжнародних трудових мігрантів у 2020 р., (%)

Джерело: побудовано автором за даними МОМ

У 2020 році найбільшими країнами-донорами трудових мігрантів були: Індія, Мексика, росія, Китай, Сирія, Бангладеш, Пакистан, Україна, Філіппіни,

Афганістан, Венесуела, Польща, Велика Британія, Індонезія, Казахстан, Палестинські території, Румунія, Німеччина, М’янма та Єгипет.

Ця структура поєднує країни із різних регіонів та показує, що міграційні процеси сьогодні не обмежуються класичними дихотоміями «бідні — багаті країни».

Грошові перекази є одним із ключових економічних ефектів міжнародної трудової міграції (рис. 2.3). Їх сукупний обсяг перевищує глобальні потоки прямого іноземного інвестування у країни, що розвиваються. Найбільшими відправниками у 2022 р. були:

– США – 79 млрд дол.;
– Саудівська Аравія – 39 млрд дол.;
– Швейцарія – 31,9 млрд дол.;
– Німеччина – 25,6 млрд дол.

Грошові перекази забезпечують фінансову стабільність домогосподарств у країнах-донорах та мають значний вплив на розвиток економіки держав, де частка переказів у ВВП може становити 20–40 % (Непал, Ліван, Таджикистан, Киргизстан).

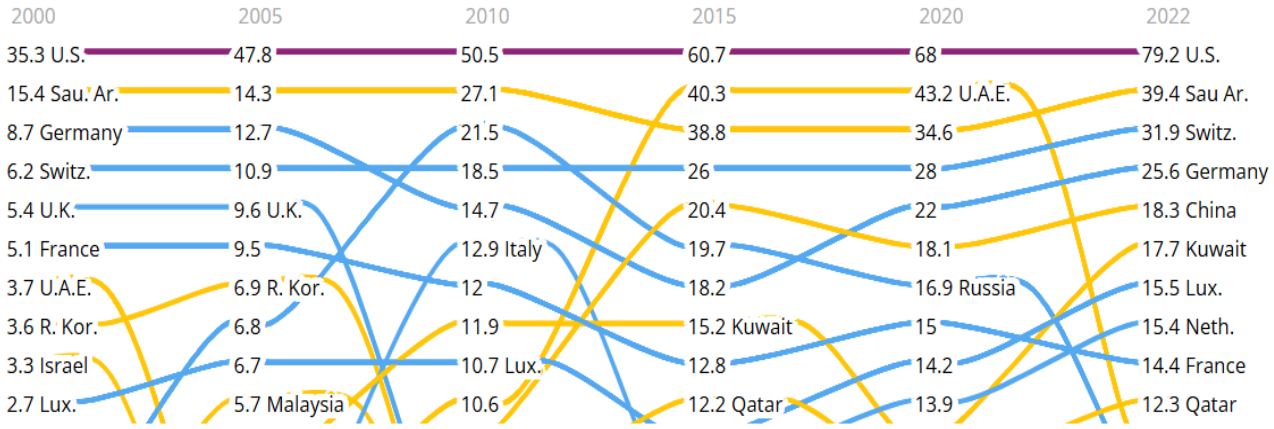

Рисунок 2.3 – Динаміка міжнародних переказів
за період 2000-2022рр.

Джерело: [29]

Сучасна міграція розвивається на тлі радикальних демографічних трансформацій:

– зменшення народжуваності в розвинених країнах;

– старіння населення Півночі;

– швидке зростання населення Півдня;

– підвищення тривалості життя в більшості регіонів світу.

До 2050 року населення планети може сягнути 9,1 млрд, і 95 % цього приросту припадатиме на країни Глобального Півдня. Це посилює міграційний тиск на ринки праці Півночі.

Одночасно, у країнах Півдня також спостерігатиметься демографічне старіння: частка людей віком 60+ зросте до 79 % у загальній структурі глобального літнього населення. Це формує двосторонній попит на міграцію:

– Північ потребуватиме молодих працівників,

– Південь потребуватиме доходів від заробітчанства для утримання старших членів родини.

Аналітичні моделі передбачають, що до 2050 року кількість міжнародних мігрантів може зрости до 330,9–379,6 млн осіб залежно від сценарію.

Майбутні міграційні процеси визначатимуться:

– кліматичними змінами, які спричинять масштабні внутрішні та зовнішні переміщення;

– збройними конфліктами, які здебільшого залишаються внутрішніми, але впливають на міждержавну мобільність;

– цифровізацією, що сприятиме зростанню дистанційної трудової міграції;

– посиленням глобальної урбанізації, яка стимулюватиме внутрішню мобільність.

Очікується, що міграція «Південь → Південь» зростатиме швидшими темпами, оскільки країни з середнім рівнем доходу стають економічно привабливішими.

У глобальному економічному середовищі міграція робочої сили виступає невід'ємним елементом регулювання ринку праці. Ефективна державна політика у сфері міграції здатна:

- компенсувати демографічні втрати;
- забезпечити додаткове зростання продуктивності;
- сприяти розвитку інноваційних сфер;
- зменшувати структурне безробіття.

Разом з тим надмірне обмеження міграційних потоків може призвести до дефіциту кадрів, зниження конкурентоспроможності та уповільнення економічного зростання.

Сучасна міжнародна трудова міграція є багатовимірним процесом, який формується під впливом демографічних, економічних, соціальних, технологічних та політичних чинників. Її динаміка свідчить про стабільне зростання, тоді як географія переміщень стає дедалі різноманітнішою. Демографічні зміни у світі та трансформації ринку праці зумовлюють необхідність розроблення комплексних політик управління міграцією, які враховують інтереси як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

2.2 Специфіка глобальної трудової міграції

Глобалізація, як домінантна тенденція соціально-економічного розвитку XXI століття, спричинила істотне посилення міждержавної мобільності населення, зокрема трудових ресурсів. Міжнародна трудова міграція розглядається сьогодні як один із ключових механізмів функціонування світової економіки, що забезпечує перерозподіл робочої сили між державами з різним рівнем соціально-економічного розвитку. У науковій літературі цей процес визначається як просторове переміщення працівників через державні кордони строком понад один рік, з метою здійснення економічної діяльності на території іншої країни. При цьому мігранти здебільшого зберігають соціальні, культурні

та фінансові зв’язки зі своєю країною походження, що формує складні транснаціональні взаємодії.

Сучасна географія міжнародних трудових переміщень характеризується кількома домінантними напрямами. Серед них: рух населення з країн, що розвиваються, до економічно розвинених держав; взаємна міграція між самими країнами, що розвиваються; мобільність трудових ресурсів усередині групи розвинених країн; переміщення робочої сили з постсоціалістичних держав до економічно потужних країн; а також зворотна міграція висококваліфікованих фахівців з розвинених держав до країн, що розвиваються. Така багатовекторність свідчить про збільшення складності глобального ринку праці.

У таблиці 2.1 наведено підсумок ключових статистичних даних щодо міграції.

Таблиця 2.1 – Ключові факти та цифри щодо міграції, 2000 р. та 2024 р.

Показники	2000	2024
Орієнтовна кількість міжнародних мігрантів	150 млн	281 млн
Орієнтовна частка населення світу, яке є мігрантами	2,8%	3,6%
Орієнтовна частка жінок-міжнародників-мігрантів	47,5%	48,0%
Орієнтовна частка міжнародних мігрантів, які є дітьми	16,0%	10,1%
Регіон з найбільшою часткою міжнародних мігрантів	Океанія	Океанія
Країна з найбільшою часткою міжнародних мігрантів	Об'єднані Арабські Емірати	Об'єднані Арабські Емірати
Кількість трудових мігрантів	-	169 млн
Загальні міжнародні грошові перекази (дол США)	128 млрд	831 млрд
Кількість біженців	14 млн	35,4 млн
Кількість внутрішньо переміщених осіб	21 млн	71,4 млн

Джерело: [29]

Міжнародна трудова міграція перетворилася на одну з ключових глобальних проблем, що визначає економічну, соціальну та політичну динаміку багатьох країн. Вона впливає на розвиток національних ринків праці, демографічні процеси, системи соціального забезпечення, механізми відтворення людського капіталу та формування нових міжнародних зв’язків. З

одного боку, міграція сприяє економічному зростанню держав-реципієнтів через збільшення пропозиції робочої сили та диференціацію кваліфікаційних ресурсів; з іншого — забезпечує стале надходження фінансових переказів до країн-донорів та сприяє передачі знань і компетенцій.

Процеси глобалізації суттєво трансформували умови, у яких відбувається міжнародна мобільність робочої сили. Інтеграція світових економік, прискорення міжнародної торгівлі, зростання ролі транснаціональних корпорацій, розвиток комунікаційних технологій та транспортної інфраструктури створили принципово нові можливості для міграційних потоків. Капітал, інформація та технології переміщуються державними кордонами з безпрецедентною швидкістю, що підвищує взаємозалежність регіонів і забезпечує формування глобальних ланцюгів виробництва. У цих умовах трудова міграція виконує функцію адаптаційного механізму, що сприяє структурній перебудові економік і забезпечує баланс між попитом та пропозицією робочої сили.

Міжнародний рух робочої сили має значний позитивний потенціал як для країн-реципієнтів, так і для країн-донорів. Для приймаючих держав трудові мігранти забезпечують додаткове економічне зростання, підвищують продуктивність, розширюють податкову базу та компенсують дефіцит робочої сили в окремих секторах. Для країн походження ключовим чинником є валютні надходження у формі грошових переказів, які часто становлять вагому частку ВВП держав з низьким і середнім рівнем доходів. Крім того, повернення мігрантів сприяє поширенню інновацій та формуванню нових професійних компетенцій.

Разом із тим, трудова міграція створює низку серйозних викликів. Значна кількість працівників, особливо з низьким рівнем кваліфікації, стикається з експлуатацією, порушенням прав, небезпечними умовами праці та соціальною вразливістю. Зростання масштабів нелегальної міграції та торгівлі людьми є ключовими загрозами для забезпечення прав людини. Суспільства приймаючих

країн часто фіксують появу ксенофобських настроїв, що ускладнює інтеграцію та зумовлює напруженість на ринку праці.

Окремої уваги потребує гендерний аспект міжнародної міграції: жінки сьогодні становлять майже половину світового міграційного контингенту. Вони здебільшого зайняті у сферах домогосподарського обслуговування, догляду, медицини, що створює додаткові ризики, пов’язані з експлуатацією та недостатнім соціальним захистом.

На сучасному етапі міграція дедалі частіше розглядається як стратегія виживання та засіб забезпечення гідного рівня життя. Основними чинниками, що стимулюють активізацію міжнародних трудових переміщень, є:

– нерівномірність розподілу доходів і можливостей між країнами;

– соціальна та економічна нестабільність;

– зростання безробіття в державах з низьким рівнем доходів;

– демографічні диспропорції, зокрема старіння населення в економічно розвинених країнах;

– збройні конфлікти, природні катастрофи, політичні переслідування;

– попит на висококваліфіковану робочу силу у високотехнологічних секторах економіки.

Активно розвивається також міграція висококваліфікованих фахівців, яка нерідко називається «відпливом мізків». Разом із тим формується і зворотній процес — «циркуляція талантів», коли висококваліфіковані спеціалісти повертаються до своїх країн або переміщуються між кількома державами, збагачуючи інтелектуальний та науковий потенціал різних регіонів світу.

Починаючи з 2022 року, міграційні процеси зазнали значного впливу через загострення міжнародної безпекової ситуації, зокрема внаслідок повномасштабного вторгнення рф в Україну. Це спричинило наймасштабнішу хвилю вимушеного переміщення населення в Європі з часів Другої світової війни та змінило загальний характер міграційних потоків. Події останніх років показали, що міграція стала однією з ключових складових глобальної

геополітичної динаміки, яка безпосередньо взаємопов'язана з продовольчою, енергетичною, економічною та військовою безпекою.

Значні масові переміщення спричиняють також природні та техногенні катастрофи, пов'язані з кліматичними змінами. У багатьох країнах Азії, Латинської Америки та Африки саме екологічні чинники стали домінантною причиною міграції та внутрішнього переміщення населення.

Сучасне управління міграційними процесами вимагає інтегрованого й міжсекторального підходу. Питання міграції стосуються не лише міністерств внутрішніх справ і праці, але й охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, зовнішньої політики. Комплексна міграційна політика повинна враховувати інтереси як держав-реципієнтів, так і країн-донорів, а також права та потреби самих мігрантів. Надзвичайно важливим стає забезпечення етичної практики найму, підтримка інтеграції мігрантів, підвищення ефективності соціальних гарантій та механізмів адаптації.

Суттєвий вплив на міжнародну мобільність робочої сили має розвиток автоматизації, цифровізації, штучного інтелекту та нових форм зайнятості. Наразі невідомо, чи витіснятимуть технології значну частину працівників, зменшуючи потребу у міграції, чи навпаки створять нові економічні ніші, що вимагатимуть додаткової мобільності робочої сили. У будь-якому разі технологічні перетворення вже змінюють структуру зайнятості та формують нові типи професійної міграції.

2.3 Вплив війни в Україні на структуру та масштаби міжнародної трудової міграції

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України у 2022 році призвела до формування одного з наймасштабніших міграційних зсувів у Європі з часу завершення Другої світової війни. Внаслідок різкого погіршення безпекової ситуації майже третина населення України була змушена покинути місця постійного проживання. Хоча від початку повномасштабних

бойових дій минуло вже понад два роки, значна кількість людей досі не може повернутися додому. За актуальними оцінками міжнародних інституцій, на території України залишається майже 4 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), тоді як понад 6 млн українських громадян знайшли тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу та за його межами.

Міграційні переміщення, спричинені російсько-українською війною, відзначаються не лише масштабністю, але й високою складністю просторових та соціально-економічних траєкторій. Переміщення українців перестали бути виключно спробою знайти прихисток у найближчій безпечній державі, як це зазвичай трапляється у випадках регіональних конфліктів. Натомість вони набули багатовимірності та динамічного характеру, що проявляється, зокрема, у хвилеподібному перерозподілі біженців у межах Європи, а також у збільшенні трансконтинентальних міграційних потоків до Канади та США. Значна частина українських громадян підтримує тісні зв’язки з домівкою й регулярно повертається до України на короткі періоди, часто поєднуючи перебування за кордоном із трудовою діяльністю сезонного або тимчасового характеру.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), на сьогодні в європейських державах проживає близько 6 мільйонів українських біженців. Протягом останнього року географія їхнього розселення зазнала помітних змін (рис. 2.4). У перші місяці повномасштабного вторгнення Польща була основною країною, яка прийняла найбільшу кількість українських громадян. Проте з другої половини 2023 року та особливо у 2024 році спостерігається інтенсивна міграційна релокація з Польщі до Німеччини та інших високорозвинених країн Західної Європи.

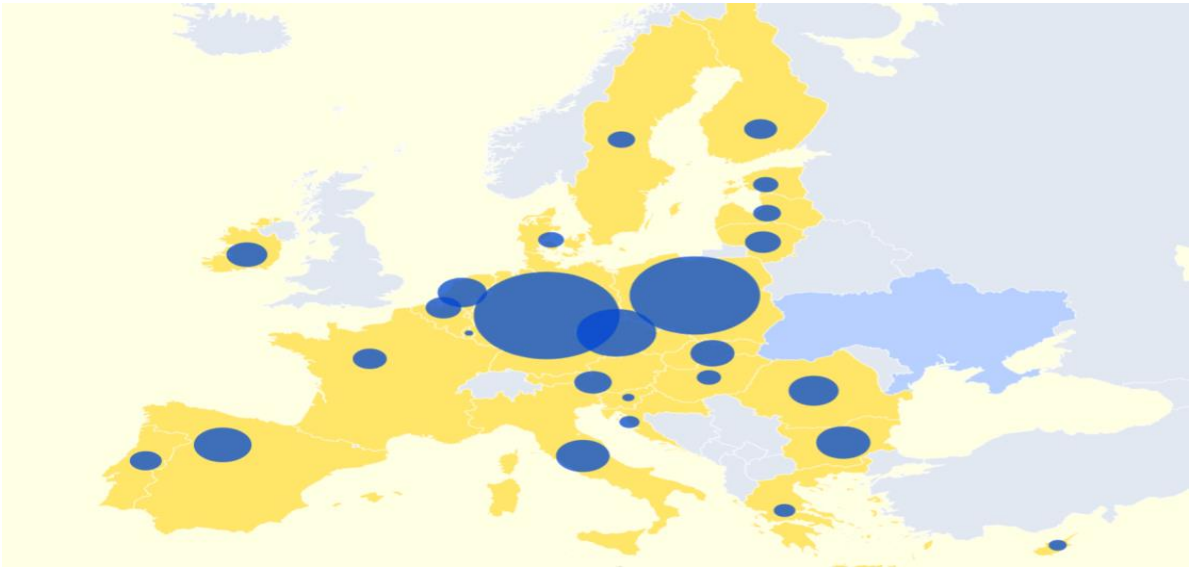

Рисунок 2.4 – Біженці з України, які користуються тимчасовим захистом в ЄС

Джерело: [35]

Станом на кінець 2024 року Німеччина стала абсолютним лідером за чисельністю українців, які отримали тимчасовий захист: їх кількість перевищила 1,1 млн осіб. Міграційний приплив до цієї країни зберігається високим: лише за період з липня по вересень 2024 року зареєстровано понад 20 тис. нових прибулих.

У Польщі натомість відбулася стабілізація чисельності українців із тимчасовим захистом – нині там перебуває близько 970 тис. осіб. Водночас інтенсивність прикордонного руху залишається надзвичайно високою: щоденні транскордонні поїздки сягають десятків тисяч. Така мобільність зумовлена як трудовими потребами, так і сімейними зв’язками.

Чехія має один із найвищих показників біженців з України у розрахунку на душу населення: приблизно 35 отримувачів тимчасового захисту на 1000 мешканців. Лише Молдова, яка не входить до ЄС, демонструє ще вищу пропорцію – близько 5% населення складають українці, що шукають прихистку.

У Західній Європі несподіваним лідером за відносною кількістю українських біженців стала Ірландія, де тимчасовий захист отримали приблизно 110 тис. осіб. Швидкість зростання їхньої чисельності знизилася лише після

запровадження нових обмежувальних заходів у системі соціальної підтримки у квітні 2024 року.

У той же час у країнах Західної Європи криза українських біженців розгортається паралельно зі збільшенням потоку шукачів притулку з Афганістану, Сирії, Судану, Венесуели та інших країн. Це ускладнює міграційну політику та підсилює навантаження на національні системи соціального забезпечення.

Одним із нових аспектів української міграції стало активне переселення громадян до Канади та США. З лютого 2022 року обидві країни надали українцям спеціальні гуманітарні механізми в'їзду.

Програма CUAET (Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel) дозволяє українцям отримувати тимчасові дозволи на перебування, навчання та роботу. За період до квітня 2024 року було подано близько 1,2 млн заяв. Майже мільйон заявників отримали дозвіл на в'їзд, проте фактично до Канади прибуло близько 300 тис. осіб.

Понад 270 тис. українців скористалися можливістю в'їхати до США завдяки тимчасовому захищеному статусу або програмі U4U, заснованій на механізмі спонсорства. Цю роль можуть виконувати родичі, друзі або волонтери.

Висока популярність трансатлантичних програм пояснюється історично сформованими діаспорами. Українські громади Канади та США, що почали формуватися ще у XIX столітті, забезпечують підтримку та інтеграційні можливості новоприбулим.

Попри війну, значна кількість українців уже повернулася додому. За даними УВКБ ООН, станом на квітень 2023 року зафіксовано понад 11 млн перетинів державного кордону у напрямку Україна. Однак доволі велика частка цих переміщень є повторними, тому реальна кількість репатріантів — приблизно 4,5 млн осіб. Ця тенденція корелює з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), відповідно до яких довгострокова міграція з України, починаючи з 1990-х років, демонструє стабільне зростання (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Динаміка міграції з України, 1990–2022 рр., млн осіб

Джерело: побудовано автором на основі [36]

Незалежні опитування підтверджують: переважна більшість українських біженців має намір повернутися додому. Однак реалізація цього наміру прямо залежить від того, чи будуть забезпечені ключові умови — можливість працевлаштування, доступне житло та безпека. Саме ці фактори українські урядовці та міжнародні експерти визначають як критичні для відновлення масштабної репатріації.

Паралельно з міжнародною міграцією формується великий сегмент внутрішньо переміщених осіб. Станом на жовтень 2024 року, за оцінками МОМ, кількість ВПО в Україні становила близько 3,5 млн осіб. Водночас українська влада оцінює їхню чисельність в межах 4,9 млн, включаючи тих, хто був переміщений ще до 2022 року.

Географічна структура переміщення:

– найбільше ВПО походить з Харківської та Донецької областей;

– суттєва концентрація спостерігається у Дніпропетровській та Харківській областях – разом близько 1 млн осіб;

– у Києві та Київській області зареєстровано приблизно 700 тис. ВПО.

На відміну від перших місяців війни, коли внутрішні біженці спрямовувалися здебільшого у західні регіони, нині більшість проживає у центральних та східних частинах країни, що забезпечують більшу доступність робочих місць та соціальної інфраструктури.

Соціально-економічне положення внутрішніх переселенців поступово погіршується через тривалість переміщення. Лише половина працездатних осіб має офіційне працевлаштування. Значна частина домогосподарств використала всі заощадження й нині залежить від державної підтримки, яка з березня 2024 року була обмежена та зосереджена лише на найбільш уразливих категоріях населення.

До початку повномасштабної агресії кількість іммігрантів в Україні залишалася відносно стабільною. За даними Державної міграційної служби, станом на 31 грудня 2021 року в країні проживало приблизно 303 тис. осіб з імміграційним статусом, з них 83% – члени сімей українських громадян. Окрему групу складали іноземні студенти, які до пандемії COVID-19 становили близько 80 тис. осіб. Україна була привабливою для студентів з Індії, Марокко, Туркменістану та інших країн, особливо у сфері медичної освіти.

Трудова імміграція також демонструвала поступове зростання: у 2020 році найбільшу кількість дозволів на роботу отримали громадяни Туреччини, Індії, рф, Білорусі та Китаю. Найчастіше йшлося про менеджерські та керівні посади в галузях торгівлі, будівництва, IT та промисловості.

До 2022 року Україна була країною не лише еміграції, а й транзитної та частково приймаючої міграції. Станом на кінець 2021 року статус біженця мали 1326 осіб, ще 928 потребували додаткового захисту, а понад 2100 осіб подали відповідні заяви. Більшість із них походила з Афганістану, Сирії, Сомалі та рф. Частка дітей становила 9%, осіб понад 65 років – менше 1%.

Україна часто розглядалась ними як проміжний пункт у напрямку ЄС. Водночас освітній та мовний рівень цих мігрантів був досить високим, що підвищувало їхню мобільність та інтеграційні можливості.

За даними перепису 2001 року, близько 82 тис. осіб в Україні не мали громадянства. УВКБ ООН оцінює кількість осіб з невизначеним громадянським статусом у 2021 році на рівні 35 тис. Проте лише близько 5 тис. з них були офіційно зареєстровані.

Також у країні перебувало від 37,7 до 60,9 тис. нелегальних мігрантів (дані 2019 року). У 2021 році СМС виявила 8308 осіб, що перебували в Україні незаконно; 75% з них були громадянами пострадянських країн. Частина потрапила в Україну легально, але залишилася після завершення терміну дозволеного перебування; інші скористалися незаконними схемами перетину кордону.

Повномасштабне вторгнення рф стало каталізатором найбільшого міграційного зрушення в Європі XXI століття. Міграційна система України та всього європейського регіону зазнала трансформацій, які ускладнили як внутрішні, так і міжнародні соціально-економічні процеси.

Україна, одночасно будучи країною походження, транзиту та, частково, прийому мігрантів, стикається з низкою викликів:

– забезпечення потреб ВПО;

– підтримка соціальної інтеграції біженців за кордоном та створення умов для їх повернення;

– відновлення трудових ринків;

– модернізація міграційної політики відповідно до нових реалій.

Очевидно, що майбутня динаміка міграційних процесів в Україні залежатиме від військової ситуації, економічної стабілізації, а також ролі міжнародних партнерів у відбудові країни.

Висновки до розділу 2

Міжнародна трудова міграція у XXI столітті перетворилася на системоутворювальний фактор глобальної економіки, який одночасно впливає на демографію, структуру зайнятості, фінансові потоки та соціальну динаміку в різних регіонах світу. Основні тенденції – розширення географії переміщень, зростання попиту на висококваліфіковану робочу силу, збільшення масштабів нелегальної міграції та посилення мобільності – демонструють глибоку трансформацію традиційних моделей міграції. Глобальні потоки дедалі менше

залежать від поділу на «бідні» та «багаті» країни, формуючи складну багатовекторну мережу трудових переміщень. Сучасні демографічні та економічні процеси посилюють взаємну залежність між державами, а зростання чисельності мігрантів у поєднанні зі стабільною часткою у світовому населенні демонструє структурний характер міграції як постійної складової глобального розвитку. Регіональна нерівномірність мобільності робочої сили, стрімке збільшення грошових переказів, а також критичний вплив демографічних змін формують нові завдання для світової міграційної політики. Країнам необхідно адаптуватися до швидко змінюваного ринку праці, розробляти збалансовані стратегії управління мобільністю та враховувати довгострокові наслідки міграції у своїй соціально-економічній політиці.

Специфіка глобальної трудової міграції відображає складну взаємодію між глобалізацією, технологічними зрушеннями та економічною нерівністю. Міжнародний рух робочої сили став не лише механізмом перерозподілу трудових ресурсів, а й інструментом структурної адаптації світової економіки, який дозволяє компенсувати дефіцит кадрів у розвинених країнах і забезпечувати надходження фінансових переказів у країни походження мігрантів. Значний приріст обсягів міграції, зростання ролі висококваліфікованих спеціалістів і формування транснаціональних трудових ринків свідчать про перехід до нової етапності глобальних міграційних процесів. Разом із тим, інтенсифікація міграційних потоків породжує серйозні соціальні, політичні та правові виклики. Поширення нелегальної міграції, ризики експлуатації, нерівний доступ до соціальних послуг і зростання ксенофобських настроїв у країнах-реципієнтах потребують глибокої модернізації системи управління міграцією. Нові загрози – війни, кліматичні зміни, цифровізація праці – формують середовище, у якому традиційні інструменти регулювання вже не є достатніми. Тому сучасна міграційна політика має базуватися на міжсекторальному підході, враховувати інтереси всіх учасників процесу та забезпечувати максимально етичні й захищені умови мобільності працівників.

Повномасштабна війна в Україні стала каталізатором одного з найбільших міграційних зрушень у Європі за останні десятиліття, радикально змінивши структуру та напрями міжнародної та внутрішньої міграції. Масове переміщення українських громадян створило нову конфігурацію міграційних потоків, у якій ключову роль почали відігравати Німеччина, Чехія та інші держави Західної Європи, тоді як трансатлантичні програми Канади та США сформували додатковий вектор мобільності. Динамічність та багатовимірність цих процесів засвідчують, що українська міграція стала довгостроковим явищем, тісно пов’язаним із безпековою та економічною ситуацією в країні. Паралельно з міжнародною міграцією відчутно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, що істотно ускладнює соціально-економічне становище всередині країни. Внутрішні міграційні процеси призвели до перенавантаження інфраструктури, зміщення трудового потенціалу та зростання потреби у соціальній підтримці. У цих умовах Україна стоїть перед необхідністю модернізувати міграційну політику, забезпечити умови для повернення громадян і водночас підтримувати їх інтеграцію за кордоном. Подальша динаміка міграційних процесів залежатиме не лише від перебігу війни, а й від темпів економічного відновлення та ефективності міжнародної допомоги у післявоєнній відбудові.

3 ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1 Європейська практика управління міграційними процесами

У сучасних умовах Європейський Союз та держави, що входять до його складу, приділяють особливу увагу формуванню цілісної, збалансованої та безпечної системи управління міграційними процесами. Пріоритетом для об'єднаної Європи є створення політики, що відповідатиме одночасно гуманістичним засадам, міжнародним зобов'язанням та внутрішнім потребам ринку праці. У цьому контексті важливу координаційну функцію виконує Європейська Рада, яка визначає стратегічні орієнтири розвитку міграційної політики, а Рада ЄС на їх основі формує інструменти реалізації, ухвалює відповідні нормативні акти та забезпечує взаємодію з третіми країнами.

Протягом останніх років європейські інституції активно посилювали свою відповідь на виклики, пов'язані зі збільшенням міграційного навантаження. Результатом цього стало створення комплексної системи реагування, що включає як механізми запобігання надмірним потокам, так і процедури розподілу відповідальності між державами-членами. Одним із ключових елементів нової системи став Пакт про міграцію та притулок, розроблений для забезпечення більш дієвої, уніфікованої та солідарної моделі надання притулку. Цей документ покликаний зменшити дисбаланс між країнами першого прийому та іншими членами Союзу, а також створити рівні умови для оцінювання заяв біженців.

Євроінтеграційні процеси спричинили помітне збільшення мобільності населення всередині континенту. Після розширення ЄС міграційні потоки значною мірою перемістилися зі східних держав у напрямі економічно розвинених країн Західної Європи. Особливо виразно цю тенденцію можна простежити у випадку таких країн, як Велика Британія, Ірландія та Швеція, які,

не запровадивши перехідних обмежень щодо працевлаштування громадян нових членів ЄС, стали центрами тяжіння робочої сили зі Східної Європи. Водночас значний відтік населення з Литви, Латвії, Польщі, Угорщини та Словаччини призвів до демографічного та економічного дисбалансу в цих державах.

Міграційні коридори, що утворилися внаслідок цих процесів, набули стабільного характеру: зі Східної Європи – до Британських островів, а з Балканських країн – до Італії та Іспанії. Важливим фактором стало й те, що вступ до ЄС соціально та економічно менш розвинених держав, таких як Румунія та Болгарія, стимулював збільшення пересування малокваліфікованих працівників, які не завжди могли інтегруватися на ринку праці приймаючих країн. Це створювало додаткове навантаження на системи соціального забезпечення та виявляло низку проблем інтеграційного характеру.

У багатьох державах-членах ЄС значна частина мігрантів і біженців потребує тривалого утримання та доступу до соціальних послуг. Зокрема, труднощі часто виникають через мовний бар'єр, відсутність відповідних професійних навичок чи необхідної кваліфікації, що ускладнює їх залучення до ринку праці та інтеграцію в місцеві громади. Унаслідок цього міграційна політика держав ЄС охоплює кілька ключових сфер: забезпечення рівних прав громадян країн-членів, регулювання доступу іноземців до ринку праці, а також формування механізмів надання міжнародного захисту тим, хто змушений залишати країну походження через загрозу життю, переслідування чи збройні конфлікти.

Принципові засади регулювання трудової міграції в ЄС ґрунтуються на положенні про те, що масштаб допуску іноземних працівників має визначатися реальними потребами національних економік. Іншими словами, обсяг міграції корелюється з попитом на робочу силу, необхідною для функціонування окремих галузей і секторів. Водночас із появою нових кризових явищ початку XXI століття – регіональних конфліктів, економічних спадів, соціальних потрясінь – міграційна політика перетворилася на ключовий інструмент забезпечення як зовнішньої, так і внутрішньої безпеки держав.

Європейський Союз, здійснюючи роль одного з центрів світових міграційних потоків, змушений поєднувати гуманітарні принципи з необхідністю захисту власних кордонів. Система контролю за міграцією охоплює обмежувальні заходи, механізми перевірки дотримання міграційного законодавства, процедури депортації та інші правові інструменти. Проте навіть за наявності розвинутої нормативної бази держави-члени нерідко стикаються з труднощами регулювання неконтрольованих потоків, оскільки їхня здатність впливати на ситуацію залежить не лише від внутрішніх рішень, а й від зовнішніх чинників – військових конфліктів, політичної нестабільності, економічної нерівності.

Більшість європейських країн у своїй практиці схиляються до вибіркового підходу щодо іммігрантів: пріоритет надається особам, які мають відповідну освіту, кваліфікацію або професійні навички, корисні для ринку праці. Натомість небажані потоки стримуються шляхом запровадження квот, підвищених вимог до документів, тимчасових обмежень на в'їзд та інших адміністративних інструментів. У межах стратегії реміграції деякі країни пропонують матеріальні компенсації тим, хто погоджується повернутися на батьківщину, або ж підтримують програми розвитку у країнах-донорах, щоб зменшити стимули до еміграції.

Сучасна європейська міграційна політика зіштовхується з низкою викликів. Передусім це зростання обсягів нелегальної міграції, що створює ризики для національної безпеки, а також перетворення країн – колишніх експортерів робочої сили – на активні центри імміграції. Крім того, у багатьох країнах ЄС спостерігається формування окремих етнічних анклавів, які не завжди інтегруються в місцеве суспільство. Це може стати підґрунтям для соціальних конфліктів, зростання кримінальної активності та формування транснаціональних злочинних мереж.

Важливою проблемою є й так зване «замкнуте коло» європейської міграційної політики, коли необхідність контролю за міграційними потоками вступає в суперечність із міжнародними зобов'язаннями щодо захисту прав

мігрантів. Європейські держави, які декларують дотримання високих стандартів прав людини, змушені з обмеженнями застосовувати депортаційні процедури або позбавляти іноземців права на проживання, що створює правові дилеми.

Ситуація у сфері міграції значно ускладнилася після початку збройної агресії росії проти України у 2022 році. Мільйони осіб змушені були покинути свої домівки, шукаючи безпеки в країнах Європейського Союзу та в Республіці Молдова. ЄС проявив безпрецедентну солідарність, запровадивши механізм тимчасового захисту для українців. Цей інструмент забезпечує право на проживання, доступ до ринку праці, соціальних послуг, освіти та медичної допомоги без проходження тривалої процедури отримання статусу біженця.

Директива про тимчасовий захист, ухвалена ще у 2001 році, була активована вперше. Її мета полягає у створенні колективного механізму протидії масовим хвилям переміщення населення, а також у зменшенні навантаження на національні системи притулку. Положення директиви поширюються на громадян України та їхніх родичів, на осіб без громадянства, які мали в Україні захист, а також на окремі категорії іноземців з дозволом на проживання, які не можуть повернутися до країн походження.

Крім прийняття нормативних рішень, Європейський Союз розгорнув значні фінансові та організаційні програми для підтримки країн, що приймають українських біженців. Зокрема, було збільшено можливості використання фондів політики згуртованості, а також дозволено перерозподіл коштів з ініціативи REACT-EU. Загальна сума, спрямована на фінансування заходів із забезпечення житлом, освітою, охороною здоров’я, підтримкою дітей та вразливих груп, становила близько 17 мільярдів євро. Крім того, у 2022 році було створено механізм обміну української гривні на європейські валюти, що дозволило тимчасово переміщеним громадянам забезпечити базові фінансові потреби.

Важливою ініціативою стала й домовленість між мобільними операторами, яка забезпечила українцям можливість здійснювати дзвінки та користуватися інтернетом у ЄС за зниженими або нульовими тарифами. Ця ініціатива, що

зберігається й надалі, сприяла зміцненню соціальних зв'язків переміщених осіб з Україною та полегшенню їхнього перебування в Європі.

Сукупність дій Європейського Союзу відображає високий рівень солідарності як між державами, так і між громадянами. Значний внесок у допомогу українцям зробили не лише національні уряди, а й місцеві громади, міжнародні організації, неурядові структури та приватний сектор.

З огляду на нові виклики, що постали перед ЄС, було розширено інструменти фінансового реагування. Державам-членам надали можливість отримувати додаткове фінансування за спрощеними процедурами, а також залучати ресурси попередніх бюджетних періодів. Розблокування коштів із фондів внутрішніх справ та збільшення можливостей для використання ресурсів фонду міграції та інтеграції дозволило запровадити додаткові програми підтримки.

Загалом, міграційна політика Європейського Союзу на сучасному етапі базується на таких ключових принципах:

– формування системи обмежень і правил на загальноєвропейському рівні;

– посилення охорони зовнішніх кордонів, зокрема у південних та віддалених регіонах;

– створення єдиної структури прикордонного контролю;

– упровадження програм добровільного повернення біженців;

– поєднання політики безпеки з гуманітарними зобов'язаннями.

Міграційна політика Європейського Союзу в сучасних умовах є багатовимірним і стратегічно важливим напрямом, що поєднує інтереси безпеки, економічного розвитку та дотримання гуманітарних цінностей. Аналіз розвитку регуляторних механізмів, інституційної структури та практичних заходів ЄС демонструє, що Союз прагне сформувати збалансовану модель управління міграційними процесами, якою забезпечується одночасно захист прав мігрантів і стабільність держав-членів. Еволюція міграційної політики ЄС свідчить про її реактивний характер: кожна нова криза – від конфліктів на Балканах до сирійської та української міграційних хвиль – ставала поштовхом для перегляду

регламентів, зміцнення системи безпеки та вдосконалення механізмів солідарності.

Європейський Союз виявляє прагнення до комплексного врегулювання міграції, поєднуючи різні підходи: ліберально-гуманістичний, у межах якого пріоритет надається захисту прав людини; економічно-раціональний, що враховує потреби ринку праці та демографічні виклики; а також сек'юритарний, спрямований на запобігання загрозам внутрішній та зовнішній безпеці. Такий синтез моделей дозволяє ЄС адаптуватися до мінливих глобальних умов і одночасно забезпечувати функціонування спільної міграційної системи.

Важливою рисою сучасної політики ЄС є її інституційна багаторівневість, що охоплює роботу Європейської Комісії, Європейської Ради, Європейського Парламенту, агентств Frontex та EUAA. Координація між цими структурами забезпечує більш ефективну реалізацію правових рішень, гармонізацію процедур надання притулку та впровадження єдиних стандартів охорони кордонів. Особливої уваги заслуговує активізація співпраці з третіми країнами, розширення інструментів цифрового контролю та створення легальних каналів мобільності, що сприяють зменшенню нелегальної міграції.

Незважаючи на значні нормативні та інституційні досягнення, Європейський Союз продовжує стикатися з низкою викликів: нелегальною міграцією, тиском на національні системи притулку, соціально-економічними труднощами інтеграції, формуванням замкнутих етнічних анклавів та зростанням популістських настроїв у частині суспільства. Ці проблеми потребують довгострокових стратегічних рішень та посиленої співпраці між державами-членами.

Війна росії проти України стала визначальним чинником зміни пріоритетів міграційної політики ЄС, продемонструвавши як ефективність механізму тимчасового захисту, так і здатність європейської спільноти до швидкої мобілізації ресурсів та солідарності. Підтримка мільйонів українців засвідчила важливість гуманітарної складової політики ЄС та її роль у зміцненні стабільності на континенті.

Отже, сучасна міграційна політика Європейського Союзу продовжує розвиватися в умовах складних глобальних процесів, шукаючи баланс між безпекою, потребами економіки та дотриманням прав людини. Вона поступово переходить від кризового реагування до більш системного, стратегічного та превентивного підходу. У перспективі успішність політики залежатиме від здатності до поглиблення інтеграції, демократичного контролю, адаптації до демографічних тенденцій та активної взаємодії з глобальними партнерами. Саме комплексність, гнучкість та гуманістична спрямованість визначатимуть ефективність європейського підходу до регулювання міграційних процесів у XXI столітті.

3.2 Пропозиції покращення державної стратегії регулювання трудової міграції України в період післявоєнного відновлення

Повномасштабна воєнна агресія Російської Федерації проти України стала каталізатором наймасштабнішої міграційної кризи за всю історію незалежності держави. Цей процес не лише спричинив різке погіршення внутрішньої демографічної ситуації, а й зумовив формування безпрецедентних потоків примусової міграції до країн Європейського Союзу. За своєю інтенсивністю ця хвиля переміщень стала найбільшою в Європі від часу завершення Другої світової війни. Відповідно до оцінок Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на осінь 2023 року за межами України, переважно в європейських країнах, перебувало близько 5,8 млн осіб, які покинули країну після 24 лютого 2022 року. Важливо підкреслити, що серед вимушених мігрантів значну частку становлять люди молодого та середнього віку, котрі мають високий рівень освіти, професійної кваліфікації та економічної активності. Таким чином, наслідки цієї міграції виявляються багатогранними й охоплюють демографічну, соціальну, ринково-трудову й економічну сфери.

Соціологічні дослідження, проведені протягом 2022–2023 років аналітичними центрами України та міжнародними організаціями, демонструють

неоднозначну готовність українських громадян до повернення. Частина переміщених осіб схиляється до думки про репатріацію після завершення активної фази війни, однак значний прошарок населення ще не визначився зі своїми подальшими планами. За опитуванням Info Sapiens, близько 16% опитаних українців, які перебувають за кордоном, вагалися з відповіддю щодо повернення. Ще 8% респондентів висловлювали скоріше негативне ставлення до повернення, а 2% відверто заявляли про намір залишитися в країнах тимчасового перебування. Це свідчить про високий рівень невизначеності у відтворенні людського капіталу України в середньо- та довгостроковій перспективі.

Згідно з даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, реальна кількість населення України у межах державних кордонів 1991 року на початок 2023 року оцінювалася приблизно у 37,6 млн осіб. На підконтрольних українській владі територіях проживало близько 31,6 млн осіб. Однак ці показники є приблизними, оскільки точний облік жертв війни, а також кількість громадян, що змінили місце проживання або виїхали за межі держави, досі залишається невідомою. Така ситуація значно ускладнює демографічний прогноз та формування державної стратегії з відновлення людського капіталу.

Втрата значної частини працездатного населення, а також жінок дітородного віку та дітей створює додатковий виклик для післявоєнного відновлення економіки. Масштабна вимушена міграція спричиняє нерівномірність розподілу трудових ресурсів, зменшення обсягів внутрішнього споживання, зміни у структурі попиту на соціальні послуги, а також зростання навантаження на систему соціального забезпечення. Водночас дефіцит робочої сили в окремих галузях, зокрема у промисловості, будівництві, освіті, медицині, логістиці та сфері послуг, посилюється як унаслідок переміщення населення, так і внаслідок бойових дій та територіальних втрат.

У цих умовах уряд України розпочав формування нової концепції національної міграційної політики, яка має стати одним із ключових компонентів комплексного плану післявоєнного відновлення. Державі доведеться вирішувати

два паралельні завдання: по-перше, створити сприятливі умови для повернення українських громадян, які були змушені тимчасово виїхати за кордон; по-друге, розробити ефективні механізми регульованого залучення трудових ресурсів з інших країн у ті сектори економіки, де очікується критичний дефіцит кадрів.

Надзвичайна складність сучасних міграційних процесів в Україні зумовлює потребу в оновленні стратегічних підходів до управління рухом населення. Наявна станом на 2023 рік Стратегія державної міграційної політики України до 2025 року, яка була ухвалена ще до початку повномасштабної війни, виявилася концептуально застарілою та недостатньою для реагування на виклики теперішнього етапу розвитку держави. У ній відсутні механізми підтримки репатріації громадян, котрі вимушено залишили країну, а також бракує інструментів інтеграції іноземних трудових мігрантів, які могли б компенсувати дефіцит робочої сили в період відбудови.

Проблемним залишається і питання легалізації, працевлаштування та захисту іноземців, які бажають інтегруватися в українське суспільство, оскільки переважна частина інструментів державної політики орієнтована переважно на контроль, а не на розвиток. Водночас Україна, згідно з аналітичними прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень імені Птухи НАН України, у перспективі потребуватиме щонайменше 300 тисяч мігрантів для підтримання стійкої чисельності населення на рівні приблизно 30 мільйонів осіб. Це означає, що імміграція повинна розглядатися не як загроза, а як потенційний ресурс для економічного зростання та модернізації ринку праці. Іноземні мігранти можуть сприяти розвитку окремих секторів економіки, заповнюючи кадрові прогалини, стимулюючи розвиток підприємництва та сприяючи трансферу нових технологій, управлінських моделей та практик.

У глобальному контексті трудова міграція є ключовим елементом розвитку ринків праці та міжнародної мобільності. Станом на 2019 рік у світі налічувалося понад 272 мільйони міжнародних мігрантів, і близько 169 мільйонів із них становили трудові мігранти. Таким чином, майже 5% світової робочої сили перебували за межами країн свого громадянства. Україна, як учасник низки

міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, покликана адаптувати свою міграційну політику до міжнародних стандартів, зокрема до конвенцій Міжнародної організації праці та міжнародних документів щодо захисту прав трудових мігрантів.

Правове регулювання міграційних процесів в Україні базується на Конституції України, законах України, підзаконних нормативно-правових актах, а також міжнародних договорах, які держава ратифікувала. Стаття 26 Конституції України визначає, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими ж правами та свободами, що й громадяни України, за окремими винятками, передбаченими законом. Таким чином, правові засади інтеграції іноземців у соціально-економічні процеси фактично існують, однак їх практична реалізація залишається фрагментарною та недостатньо ефективною.

Закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлює правила в'їзду, перебування та виїзду іноземців з України, а також визначає підстави для отримання посвідки на тимчасове та постійне проживання. Хоча цей закон передбачає можливість працевлаштування іноземців, які постійно проживають в Україні або отримали статус біженця, механізми залучення кваліфікованої робочої сили з-за кордону досі залишаються зарегульованими та недостатньо привабливими для потенційних мігрантів.

Закон «Про імміграцію» встановлює поняття іммігранта, визначає умови отримання імміграційних квот, які щороку затверджує Кабінет Міністрів України. До таких квот можуть потрапляти висококваліфіковані фахівці, науковці, культурні діячі, інвестори, а також представники інших соціально значущих професій. Проте на практиці механізм квотування часто не відповідає реальним потребам ринку праці та не враховує динаміку змін в економіці.

Ще один важливий законодавчий акт – Закон України «Про зайнятість населення», який визначає порядок працевлаштування іноземців та осіб без громадянства. Згідно зі статтею 42 цього закону, роботодавці мають право наймати іноземців на підставі дозволу, що видається територіальними органами

відповідного центрального органу виконавчої влади. Виняток становлять лише ті іноземці, які мають статус біженця або постійного проживання. Таким чином, працевлаштування іноземних фахівців у багатьох випадках стає процедурно складним і тривалим, що знижує конкурентоспроможність України як країни призначення трудових мігрантів.

Важливим кроком у формуванні сучасної міграційної політики стало ухвалення Стратегії державної міграційної політики України до 2025 року. У цьому документі наголошується, що Україна є територією, яка зазнає впливу значних та різноспрямованих міграційних потоків. Держава визнає необхідність регульованої імміграції для сповільнення депопуляції та заповнення дефіциту трудових ресурсів. Однак ключовим викликом залишається повноцінна інтеграція іммігрантів у суспільство, подолання соціокультурних бар'єрів і створення можливостей для їхнього економічного зростання в Україні.

Подальший аналіз змісту Стратегії державної міграційної політики свідчить, що, незважаючи на її комплексний характер, документ має суттєві концептуальні недоліки. Зокрема, практично відсутні положення, які відповідають змісту Глобального договору про безпечну, упорядковану та законну міграцію. Це означає, що стратегія не враховує низку сучасних міжнародних підходів до управління міграцією, а також не містить достатньо практичних механізмів реалізації задекларованих принципів.

Ще однією проблемою є невідповідність між змістом Стратегії та Планом заходів щодо її реалізації. Попри значну кількість визначених цілей і напрямів роботи, План заходів виглядає надмірно узагальненим та недостатньо деталізованим. Більшість заходів сформульовані як декларативні наміри – «удосконалити механізм виявлення нелегальної міграції», «сприяти працевлаштуванню трудових мігрантів», «оптимізувати процедури перебування іноземців в Україні». Однак такі формулювання не містять конкретних індикаторів ефективності, часових рамок та відповідальних виконавців. Це істотно ускладнює реалізацію ключових положень Стратегії та робить її виконання значною мірою формальним.

Як свідчать дані станом на грудень 2022 року, розширений і оновлений план імплементації Стратегії на наступні роки так і не був затверджений. Це створює ситуацію, коли наявні нормативні положення функціонують із значною затримкою або не виконуються в повному обсязі. У свою чергу, це негативно впливає на узгодженість політики в міграційній сфері та на можливість прогнозувати зміни на ринку праці в умовах післявоєнного відновлення країни.

Управління державними структурами у сфері міграції в Україні здійснює Державна міграційна служба України (ДМС), яка координується Кабінетом Міністрів через Міністерство внутрішніх справ. МВС визначає основні напрями державної політики у сфері міграції та забезпечує її реалізацію. Проте, з огляду на складність завдань і масштаб викликів, які поставила війна, наявних інституційних ресурсів ДМС часто недостатньо. Це вимагає удосконалення міжвідомчої координації, підвищення прозорості управління та розширення функціональних можливостей органів, відповідальних за міграційну політику.

Створення якісної, науково обґрунтованої міграційної стратегії неможливе без доступу до актуальних, достовірних та гармонізованих із міжнародними стандартами статистичних даних. Україна має адаптувати свої методи збору статистики до вимог ЄС, закріплених у Регламенті № 862/2007 Європейського парламенту. Проте українське законодавство все ще не забезпечує комплексного збору багатьох показників, визначених у європейському регламенті. Наразі різні державні органи збирають адміністративні дані незалежно один від одного, що призводить до фрагментації інформації. Наприклад, Державний центр зайнятості веде облік дозволів на працевлаштування іноземців; Державна прикордонна служба фіксує перетин кордону; Міністерство освіти та науки формує дані щодо кількості іноземних студентів. Проте ця інформація є одновимірною та часто не містить структурних характеристик мігрантів, що унеможливлює проведення комплексного аналізу міграційних процесів.

Додатковою проблемою є те, що державні вибіркові опитування не дозволяють оцінити рівень інтеграції іноземців, їхню зайнятість, доступ до соціальних послуг і порівняти ці показники з аналогічними даними щодо

громадян України. Відсутність таких відомостей робить неможливим повноцінне планування програм державної підтримки мігрантів та перешкоджає розробці ефективних політик соціальної інтеграції.

Суттєвий дефіцит аналітичних даних обмежує можливість прогнозування міграційних потоків, визначення дефіцитних професій, оцінювання ризиків нелегальної міграції та планування інтеграційних програм для іноземців. Для держави, яка готується до масштабної повоєнної відбудови, така невизначеність може створити серйозні соціально-економічні дисбаланси.

Попри це, міжнародний досвід переконливо свідчить, що імміграція може стати потужним чинником економічного розвитку. Як показують дослідження, у більшості країн іммігранти сприяють підвищенню частки зайнятого населення, оскільки переважно належать до працездатної вікової групи. Це сприяє збільшенню робочої сили та, відповідно, зростанню ВВП. Досвід таких країн, як Аргентина, Коста-Рика, Киргизстан, Руанда, Південно-Африканська Республіка та Таїланд, демонструє, що іноземні мігранти нерідко проявляють значно вищу підприємницьку активність, ніж місцеве населення, створюючи робочі місця та стимулюючи розвиток нових сегментів ринку.

Глобальна позитивна тенденція засвідчує, що успішна імміграційна політика має ґрунтуватися на балансі між контролем і підтримкою. Водночас центральною тезою для України є необхідність глибоко реформувати наявну модель управління міграцією. Це включає перегляд пріоритетів, модернізацію інституційної структури, суттєве спрощення бюрократичних процедур та підвищення ефективності взаємодії державних органів.

У контексті формування нової міграційної політики важливо враховувати геополітичні, соціально-економічні та безпекові реалії, у яких перебуває Україна. Після початку повномасштабної війни структурні характеристики міграційних потоків зазнали докорінних змін: мільйони громадян виїхали з України, переважно до країн Європейського Союзу, і значна частина з них поки не визначилася з рішенням щодо повернення. Це створює ризик довгострокових

втрат людського капіталу – найбільш активної, освіченої та економічно продуктивної частини населення.

Уже сьогодні очевидно, що ефективна політика повернення українських громадян має стати одним із ключових напрямів державної стратегії. Дослідження, проведені соціологічними організаціями, свідчать, що частина українців розглядає можливість залишатися за кордоном постійно, зокрема через доступ до соціальних гарантій, стабільності та кращих можливостей працевлаштування. Це означає, що Україна має запропонувати конкурентні умови для реінтеграції своїх громадян: житлові програми, розвиток сучасної інфраструктури, створення високооплачуваних робочих місць, умови для професійного зростання та безпечного середовища. Успішні прецеденти повернення населення після великих міграційних хвиль уже існують – їх демонстрували європейські держави після Другої світової війни, коли комплексні державні програми стимулювали репатріацію та участь громадян у відбудові.

Паралельно з політикою повернення постає інше фундаментальне завдання – залучення іноземних працівників, які можуть компенсувати втрати людського капіталу і забезпечити функціонування економіки у критичний період відновлення. У післявоєнний період Україна, ймовірно, зіткнеться з дефіцитом фахівців у будівництві, медицині, логістиці, аграрному секторі, IT-сфері та промисловості. Країни Європи, Азії та Латинської Америки вже мають успішні моделі залучення іноземної робочої сили, які можуть бути адаптовані з урахуванням українських реалій. Наприклад, низка держав застосовує гнучкі механізми видачі робочих віз, впроваджує прискорені процедури отримання дозволів на працевлаштування, надає підтримку у вивченні мови та інтеграції в місцеве середовище.

Для України адаптація таких механізмів може стати дієвим інструментом залучення іноземних фахівців, проте лише за умови їх критичного переосмислення, спрощення процедур та зменшення адміністративного навантаження на роботодавців. Діюча система оформлення документів часто є

складною, непрозорою та надмірно бюрократизованою. Багато іноземних працівників і компаній зазначають, що процедура отримання дозволу на роботу може займати місяці й потребує значної кількості документів. Така ситуація робить Україну менш конкурентоспроможною порівняно з іншими країнами, що активно залучають іноземні кадри.

Важливим аспектом політики залучення мігрантів є також формування сприятливого соціального середовища. Досвід ЄС показує, що успішна інтеграція ґрунтується на системному підході: забезпеченні доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, а також на створенні умов для культурної адаптації. Одним із можливих інструментів для України є розробка державних інтеграційних програм, які б включали мовні курси, юридичний супровід, освітні проєкти та консультаційні центри. Подібні програми успішно функціонують у Німеччині, Швеції, Канаді та інших державах, що приймають значну кількість мігрантів.

Окремої уваги потребує питання двосторонніх угод у сфері трудової міграції. На сьогодні Україна має підписані угоди з Молдовою, Польщею, Чехією, Вірменією, Азербайджаном, Латвією та Литвою. Однак ефективність таких документів часто обмежена, оскільки вони не враховують сучасних економічних потреб та змін у ринку праці. Необхідно актуалізувати та розширити спектр міжнародних домовленостей, зокрема з країнами Азії та Близького Сходу, де існує потенційний інтерес до співпраці в сфері трудової міграції.

Оцінюючи загальну міграційну ситуацію, слід наголосити, що післявоєнне відновлення вимагатиме поєднання трьох стратегічних напрямів:

– повернення українських громадян,

– залучення іноземних працівників,

– створення сучасної системи інтеграції та регулювання міграційних потоків.

Лише комплексний підхід дозволить Україні не лише компенсувати демографічні втрати, а й трансформувати трудовий ринок відповідно до вимог XXI століття.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що сучасні демографічні виклики та значні людські втрати, яких зазнала Україна внаслідок війни, зумовлюють необхідність глибокої модернізації державної міграційної політики. Повернення українців, удосконалення системи залучення іноземних працівників, створення механізмів інтеграції та приведення статистичних стандартів до норм ЄС мають стати частиною довгострокової стратегії. Досвід інших країн доводить, що міграція за умови правильно сформованої політики здатна не лише компенсувати демографічні втрати, а й стати рушійною силою економічного зростання та модернізації. Для України, яка перебуває на шляху відновлення та євроінтеграції, це питання набуває особливої актуальності та стратегічного значення.

Висновки до розділу 3

Європейська практика управління міграцією демонструє прагнення до формування збалансованої моделі, що поєднує безпекові, економічні та гуманітарні пріоритети. ЄС поступово виробив складну багаторівневу систему регулювання, у якій стратегічні рішення ухвалюються на наднаціональному рівні, а їх реалізація забезпечується через механізми співпраці між державами-членами. Ключовим здобутком останніх років стало створення Пакту про міграцію та притулок, який гармонізує процедури розгляду заяв і запроваджує солідарний розподіл відповідальності. Поряд із цим ЄС активно зміцнює зовнішні кордони, розвиває цифрові інструменти контролю та співпрацює з третіми країнами для зменшення тиску нелегальної міграції. Водночас практика ЄС показує, що навіть розвинена нормативна база не усуває структурних викликів. Європа продовжує зіштовхуватися зі зростанням нелегальної міграції, появою етнічних анклавів, складнощами інтеграції та політичними суперечностями між країнами-членами. Криза, спричинена російською агресією

проти України, показала важливість оперативних гуманітарних механізмів — зокрема Директиви про тимчасовий захист, яка вперше була активована саме для українців. Цей досвід підкреслює здатність ЄС гнучко реагувати на масштабні переміщення населення, зберігаючи солідарність, водночас зміцнюючи безпековий вимір міграційної політики. Загалом європейська модель демонструє, що успішність міграційної політики залежить від інтегрованості рішень, превентивного підходу та здатності поєднувати гуманізм із державними інтересами.

Аналіз сучасної міграційної ситуації засвідчує, що війна особливо загострила демографічні та ринково-трудові проблеми України, зробивши необхідним перегляд усієї концепції національної міграційної політики. Мільйони громадян виїхали за кордон, значна частина з них має високий людський капітал, а рівень невизначеності щодо повернення залишається високим. У таких умовах стратегія держави має поєднувати заходи стимулювання репатріації, оновлення системи управління трудовою міграцією та модернізації механізмів збору статистичних даних. Сучасна нормативна база України, включно зі Стратегією до 2025 року, не враховує нових реалій воєнного часу та не містить інструментів, необхідних для підтримки повернення українців та інтеграції іноземних працівників. У післявоєнний період Україна неминуче зіштовхнеться з дефіцитом робочої сили, що потребуватиме не лише повернення громадян, а й залучення іноземних фахівців, адаптації їх до ринку праці та формування сприятливого соціокультурного середовища. Для цього необхідно спростити бюрократичні процедури працевлаштування, модернізувати систему квот, розширити міжнародні угоди, впровадити інтеграційні програми та забезпечити відповідність національної статистики європейським стандартам. Досвід інших країн свідчить, що правильно побудована імміграційна політика може стати потужним ресурсом розвитку. Тому для України критично важливо вибудувати комплексну, гнучку та сучасну міграційну стратегію, яка сприятиме відновленню людського потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності економіки та інтеграції у європейський простір.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота магістра містить нові підходи до виконання наукового завдання, яке пов’язане з тенденціями міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення. У результаті дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції:

а) Міжнародна трудова міграція є багатогранним соціально-економічним явищем, що поєднує історичний, демографічний, просторовий та часовий виміри. Її складність зумовлена різноманіттям мотивів, форм пересування та інституційних механізмів регулювання, які по-різному проявляються у глобальному середовищі. Вивчення міграції крізь призму класичних, неокласичних, інституційних, транснаціональних та світ-системних підходів показує, що жодна з теорій не може повністю описати сучасні міграційні потоки, які характеризуються поліфакторністю та високою мінливістю. Таким чином, наукове осмислення міграції потребує міждисциплінарного підходу, що дозволяє інтегрувати економічні, соціальні, політичні й культурні аспекти мобільності населення. Розмаїття форм міграції – від ланцюгової та економічної до екологічної, вимушеної та транснаціональної — свідчить про складну структуру глобальної мобільності, яка відображає як добровільні потреби людей, так і вимушені обставини їхнього життя. Сучасне трактування поняття «мігрант» також розширюється, охоплюючи добровільні та примусові переміщення, тривалі та короткострокові форми перебування, а також нові типи мобільності, пов’язані з глобалізацією та розвитком технологій. Усе це формує необхідність чіткої класифікації міграційних процесів, що є основою для аналізу їхніх економічних наслідків і вироблення ефективної державної політики.

б) Трудова міграція є ключовим механізмом перерозподілу робочої сили у глобальній економіці та важливим інструментом збалансування світового ринку праці. Її причини мають комплексний характер і охоплюють економічні, соціальні, політичні, демографічні та екологічні фактори, серед яких домінують нерівність можливостей, пошук кращих умов працевлаштування, освітня

мобільність, загрози безпеці та сімейні мотиви. Аналіз push- і pull-факторів засвідчує, що трудова міграція виникає як відповідь на структурні дисбаланси між ринками праці різних країн та регіонів, відображаючи глибинні процеси розвитку глобального суспільства. Наслідки трудової міграції є амбівалентними: вони містять значний позитивний потенціал для країн-реципієнтів і водночас створюють суттєві виклики для країн-донорів. Приймаючі держави отримують додаткові трудові ресурси, підсилюють інноваційний потенціал, розв'язують демографічні проблеми та забезпечують функціонування дефіцитних секторів економіки. Країни походження отримують вагомі фінансові надходження у формі грошових переказів, але ризикують втратити кваліфікований людський капітал, стикаючись із демографічним навантаженням та структурними дисбалансами. Тому ефективна політика у сфері трудової міграції має поєднувати інтереси всіх сторін і сприяти збалансованому розвитку.

в) Нелегальна міграція становить складне соціально-економічне та правове явище, яке виникає на перетині економічних інтересів, недосконалості державної політики, глобальних криз і діяльності кримінальних мереж. Її поширення зумовлюється поєднанням факторів — від бюрократичних перешкод у легальній міграції до високого попиту на дешеву робочу силу у тіньових секторах економіки. Незадокументовані мігранти перебувають у найбільш вразливому становищі, що робить їх мішенню для експлуатації та обмежує доступ до соціальних послуг, юридичного захисту й базових прав. У цьому контексті нерегулярна міграція є не лише наслідком соціально-економічних нерівностей, а й чинником, який посилює їх. Соціально-економічні наслідки нелегальної міграції мають подвійний характер. З одного боку, вона сприяє розвитку окремих галузей економіки приймаючих країн, забезпечує пропозицію робочої сили та створює додатковий споживчий попит. З іншого — формує значні ризики: тінізацію ринку праці, втрати бюджетних надходжень, посилення соціальної напруги, поглиблення нерівностей і криміналізацію економічного середовища. Для держав-донорів і країн-реципієнтів ключовим завданням є мінімізація негативних ефектів шляхом модернізації законодавства, розширення

легальних каналів працевлаштування, протидії трафікінгу та зміцнення інституцій. Комплексний підхід є необхідною умовою зниження масштабів нелегальної міграції та підвищення ефективності державної політики у сфері міграції.

г) Міжнародна трудова міграція у XXI столітті перетворилася на системоутворювальний фактор глобальної економіки, який одночасно впливає на демографію, структуру зайнятості, фінансові потоки та соціальну динаміку в різних регіонах світу. Основні тенденції – розширення географії переміщень, зростання попиту на висококваліфіковану робочу силу, збільшення масштабів нелегальної міграції та посилення мобільності – демонструють глибоку трансформацію традиційних моделей міграції. Глобальні потоки дедалі менше залежать від поділу на «бідні» та «багаті» країни, формуючи складну багатовекторну мережу трудових переміщень. Сучасні демографічні та економічні процеси посилюють взаємну залежність між державами, а зростання чисельності мігрантів у поєднанні зі стабільною часткою у світовому населенні демонструє структурний характер міграції як постійної складової глобального розвитку. Регіональна нерівномірність мобільності робочої сили, стрімке збільшення грошових переказів, а також критичний вплив демографічних змін формують нові завдання для світової міграційної політики. Країнам необхідно адаптуватися до швидко змінюваного ринку праці, розробляти збалансовані стратегії управління мобільністю та враховувати довгострокові наслідки міграції у своїй соціально-економічній політиці.

д) Специфіка глобальної трудової міграції відображає складну взаємодію між глобалізацією, технологічними зрушеннями та економічною нерівністю. Міжнародний рух робочої сили став не лише механізмом перерозподілу трудових ресурсів, а й інструментом структурної адаптації світової економіки, який дозволяє компенсувати дефіцит кадрів у розвинених країнах і забезпечувати надходження фінансових переказів у країни походження мігрантів. Значний приріст обсягів міграції, зростання ролі висококваліфікованих спеціалістів і формування транснаціональних трудових

ринків свідчать про перехід до нової етапності глобальних міграційних процесів. Разом із тим, інтенсифікація міграційних потоків породжує серйозні соціальні, політичні та правові виклики. Поширення нелегальної міграції, ризики експлуатації, нерівний доступ до соціальних послуг і зростання ксенофобських настроїв у країнах-реципієнтах потребують глибокої модернізації системи управління міграцією. Нові загрози – війни, кліматичні зміни, цифровізація праці – формують середовище, у якому традиційні інструменти регулювання вже не є достатніми. Тому сучасна міграційна політика має базуватися на міжсекторальному підході, враховувати інтереси всіх учасників процесу та забезпечувати максимально етичні й захищені умови мобільності працівників.

е) Повномасштабна війна в Україні стала каталізатором одного з найбільших міграційних зрушень у Європі за останні десятиліття, радикально змінивши структуру та напрями міжнародної та внутрішньої міграції. Масове переміщення українських громадян створило нову конфігурацію міграційних потоків, у якій ключову роль почали відігравати Німеччина, Чехія та інші держави Західної Європи, тоді як трансатлантичні програми Канади та США сформували додатковий вектор мобільності. Динамічність та багатовимірність цих процесів засвідчують, що українська міграція стала довгостроковим явищем, тісно пов’язаним із безпековою та економічною ситуацією в країні. Паралельно з міжнародною міграцією відчутно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, що істотно ускладнює соціально-економічне становище всередині країни. Внутрішні міграційні процеси призвели до перенавантаження інфраструктури, зміщення трудового потенціалу та зростання потреби у соціальній підтримці. У цих умовах Україна стоїть перед необхідністю модернізувати міграційну політику, забезпечити умови для повернення громадян і водночас підтримувати їх інтеграцію за кордоном. Подальша динаміка міграційних процесів залежатиме не лише від перебігу війни, а й від темпів економічного відновлення та ефективності міжнародної допомоги у післявоєнній відбудові.

ж) Європейська практика управління міграцією демонструє прагнення до формування збалансованої моделі, що поєднує безпекові, економічні та

гуманітарні пріоритети. ЄС поступово виробив складну багаторівневу систему регулювання, у якій стратегічні рішення ухвалюються на наднаціональному рівні, а їх реалізація забезпечується через механізми співпраці між державами-членами. Ключовим здобутком останніх років стало створення Пакту про міграцію та притулок, який гармонізує процедури розгляду заяв і запроваджує солідарний розподіл відповідальності. Поряд із цим ЄС активно зміцнює зовнішні кордони, розвиває цифрові інструменти контролю та співпрацює з третіми країнами для зменшення тиску нелегальної міграції. Водночас практика ЄС показує, що навіть розвинена нормативна база не усуває структурних викликів. Європа продовжує зіштовхуватися зі зростанням нелегальної міграції, появою етнічних анклавів, складнощами інтеграції та політичними суперечностями між країнами-членами. Криза, спричинена російською агресією проти України, показала важливість оперативних гуманітарних механізмів – зокрема Директиви про тимчасовий захист, яка вперше була активована саме для українців. Цей досвід підкреслює здатність ЄС гнучко реагувати на масштабні переміщення населення, зберігаючи солідарність, водночас зміцнюючи безпековий вимір міграційної політики. Загалом європейська модель демонструє, що успішність міграційної політики залежить від інтегрованості рішень, превентивного підходу та здатності поєднувати гуманізм із державними інтересами.

з) Аналіз сучасної міграційної ситуації засвідчує, що війна особливо загострила демографічні та ринково-трудові проблеми України, зробивши необхідним перегляд усієї концепції національної міграційної політики. Мільйони громадян виїхали за кордон, значна частина з них має високий людський капітал, а рівень невизначеності щодо повернення залишається високим. У таких умовах стратегія держави має поєднувати заходи стимулювання репатріації, оновлення системи управління трудовою міграцією та модернізації механізмів збору статистичних даних. Сучасна нормативна база України, включно зі Стратегією до 2025 року, не враховує нових реалій воєнного часу та не містить інструментів, необхідних для підтримки повернення українців

та інтеграції іноземних працівників. У післявоєнний період Україна неминуче зіштовхнеться з дефіцитом робочої сили, що потребуватиме не лише повернення громадян, а й залучення іноземних фахівців, адаптації їх до ринку праці та формування сприятливого соціокультурного середовища. Для цього необхідно спростити бюрократичні процедури працевлаштування, модернізувати систему квот, розширити міжнародні угоди, впровадити інтеграційні програми та забезпечити відповідність національної статистики європейським стандартам. Досвід інших країн свідчить, що правильно побудована імміграційна політика може стати потужним ресурсом розвитку. Тому для України критично важливо вибудувати комплексну, гнучку та сучасну міграційну стратегію, яка сприятиме відновленню людського потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності економіки та інтеграції у європейський простір.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Швець О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку міжнародної трудової міграції: соціально-економічний контекст. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, № 4. С. 32–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2020_5_4_5.

2. Малиха М. І. Теоретичне осмислення сутності поняття «міграція» в політичній науці. *Науковий журнал «Політикус»*. 2016. № 2. С. 16–19.

3. Бондаревська К. В. Міжнародна міграція робочої сили: стан, проблеми, перспективи. *Бізнес Інформ*. 2019. № 10. С. 44–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_10_7.

4. Герчанівська П. Е. Аналіз теорій міжнародної міграції. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія. 2020. Вип. 35. С. 277–284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrk_2020_35_47.

5. Грабинський І. Еволюція теоретичних засад міжнародної трудової міграції. *Вісник Львівського університету*. Серія : Міжнародні відносини. 2018. Вип. 45. С. 357–366. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2018_45_36.

6. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: Монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.

7. Мойсей В.І. Основні чинники міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах глобалізаційних змін. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2016. Вип. 3.(55). С.66–77.

8. Шиманська К.В. Міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій: регіональний вимір: монографія/ ЖДТУ. Житомир, 2017. 588 с.

9. Лагуніна О. Особливості міжнародної міграції в Україні та світі. *Економічна думка*. 2016. № 4. С. 7–11.

10. Македон В. В. Оцінка процесів та макроекономічних наслідків міжнародної трудової міграції в умовах глобальної економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 35. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1073/1030.

11. Дон О. Д. Глобальні тренди міжнародної трудової міграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21-22. С. 91–96.

12. Короленко Н. В. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_1_40.

13. Срібна Є. В. Контекст сучасних тенденцій міжнародних міграційних процесів. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Економічні науки. 2020. Вип. 3. С. 148–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgp_ekon_2020_3_16.

14. Ушенко Н. В. Міжнародна міграція робочої сили: причинно-наслідковий аналіз. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2018. № 2(2). С. 68–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_2(2)__16.

15. Дияк Ю., Белінська Г. Особливості процесів міжнародної міграції в умовах глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-20.

16. Осіпова Л., Хаєцька О. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобального розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 60. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-22.

17. Томашук І. В., Болтовська В. В. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-50.

18. Мульска О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2022. 472 с.

19. Вишневська А. М., Петренко К. В. Вплив глобалізації на міграційні процеси у світі та Європі. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2022. Вип. 23. С. 34–39. URL: https://doi.org/10.20535/2307-5651.23.2022.264626.

20. Воронко О. С. Вплив глобалізації на міжнародну міграцію робочої сили. Herald of Lviv University of Trade and Economics Economic Sciences. 2023. Вип. 73. С. 69–72. URL: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-73-10.

21. IOM Definition of "Migrant". URL: https://www.iom.int/about-migration.

22. Types of Migration. URL: https://helpfulprofessor.com/types-of-migration/.

23. Migration. URL: https://www.bbc.co.uk/bitesize/articles/z2hptrd#zkhptrd.

24. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ринок праці в Україні в умовах воєнного стану та напрями його розвитку в післявоєнний період. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2023. № 2 (64). С. 7–29.

25. Migration. URL: https://www.bbc.co.uk/bitesize/articles/z2hptrd#zkhptrd.

26. Antczak B. O. Concequences of international labor migration in world practice. Journal of modern science. 2023. Vol. 4 (53). P. 93–112.

27. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf.

28. Korovchuk Y., Kalinina S., Mykhailyshyn L. Transformation Aspects of the Modern Migration Processes Development in the System of Labor Economic Provision. Business Risk in Changing Dynamics of Global Village 2 : Monograph / Edited by N. Marynenko, P. Kumar, I. Kram. Nysa: Publishing Office University of Applied Sciencesin Nysa, 2019. 514 p. P. 113–120.

29. World Migration Report 2022. URL: https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022.

30. World Migration Report 2024. URL: https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/.

31. International Migration: Drivers, Factors and Megatrends. URL: https://www.icmpd.org/file/download/51472/file/Policy%2520Paper%2520-%2520Geopolitical%2520Outlook%2520on%2520International%2520Migration.pdf.

32. Modern trends of the international labor force migration. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2019/06/shsconf_m3e22019_09001.pdf.

33. International labour migration A rights-based approach. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@migrant/documents/publication/wcms_208594.pdf.

34. Лазнева І.О., Чаплинський Д.В. Особливості міжнародної трудової міграції. Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін» (31 жовтня 2024, м. Полтава).

35. World Migration Report 2024. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-047-l-world-migration-report-2024_0.pdf.

36. Лазнева І.О., Чаплинський Д.В. Сучасні тенденції міграції в глобальному середовищі. Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (17-18 жовтня 2024 року, м. Запоріжжя).

37. Ukraine Refugee Situation. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine.

38. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: http://iom.org.

39. MOM. (2021, December 14). Міграція в Україні: Цифри і Факти, 2021. https://ukraineiomint/sites/g/files/tmzbdl1861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021ukr_web_0pdf 6.

40. Програми і курси – Навчання в Україні. (n.d.). URL: https://studyinukrainegovua/navchannya-v-ukraini/programi-i-kursi/.

41. ДМС. (2021, December). Показники діяльності ДМС за 2021 рік. URL: https://dmsugovua/assets/files/statistic/year/2021_12pdf.

42. HCR. (2021, March). Refugees and Asylum-Seekers. Thematic update. Ukraine. URL: https://wwwunhcrorg/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/03/2021–03-UNHCR-UKRAINE-Refugee-and-Asylum-SeekersUpdate_FINAL1pdf.

43. Socioeconomic Profile of the Working Age Asylum-Seeking and Refugee Population in Ukraine. (2019, June). UNHCR. URL: https://wwwunhcrorg/ua/wp-

content/uploads/sites/38/2019/08/2019–06-Refugee_AS_Employment_Final_ENGpdf.

44. Stateless Persons. (n.d.). UNHCR Ukraine. URL: https://www.unhcrorg/ua/en/stateless-persons.

45. Statelessness Update. Thematic update. Ukraine. https://www.unhcrorg/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/10/Statelessness-Update2021-UNHCR-Ukraine-EN-UPpdf.

46. Right to Protection. Statelessness in Ukraine: scope and causes of the problem. URL: https://r2porgua/statelessness-in-ukraine-scope-and-causes/?lang=en 78.

47. MOM. Irregular Migrants in Ukraine Analytical Summary. IOM. URL: https://ukraineiomint/sites/g/files/tmzbdl1861/files/documents/irregular_migrants_in_ukraine_engpdf

48. Міграційна криза в Україні: економічні наслідки — новини України, Экономика. URL: https://financeliganet/ua/ekonomika/article/ukraina-bez-ukraintsa-kakmigratsionnyy-krizis-povliyaet-na-ostavshihsya.

49. Duszczyk, M. The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges. Intereconomics. URL: https://wwwintereconomicseu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migrationto-poland-outlook-and-challengeshtml.

50. Situation Ukraine Refugee Situation. URL: https://dataunhcrorg/en/situations/ukraine, last update27 October 2023.

51. UNHCR. (2022, October). Regional Protection Profiling & Monitoring. URL: https://apppowerbicom/view?r=eyJrIjoiMWU3NjkzYmEtNDYzMC00M2EyLTkwMjctMGIwZTA0MTQwMjU5IiwidCI6ImU1YzM3OTgxLTY2NjQtNDEzNC04YTBjLTY1NDNkMmFmODBiZSIsImMiOjh9

52. Центр економічної стратегії. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт — Центр економічної стратегії. URL: https://cesorgua/refugees-from-ukraineukr-final-report/ 6

53. Шевчук С. Україні потрібно буде залучати мінімум 300 000 мігрантів щороку. Соціологиня Елла Лібанова про екзистенційні проблеми з демографією і що можна зробити? URL: https://forbesua/war-in-ukraine/35mln-ukraintsiv-u2033mu-nadzvichayno-optimistichniy-stsenariysotsiologinya-ella-libanova-pro-veliki-problemi-z-demografieyu-v-ukraini-yaki-zarodilisya-shche-doviyni-shcho-z-tsim-robiti25092023–16201.

54. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Президент України. https://wwwpresidentgovua/documents/2662022–42225, а також Матеріали робочої групи «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави». URL: https://wwwkmugovua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizenspdf.

55. Чи готова Україна до трудової міграції? Ціна Держави. Проект CASE Україна. URL: https://costua/chy-gotova-ukrayina-do-trudovoyi-migratsiyi/

56. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. (n.d.). Офіційний Веб Портал Парламенту України. URL: https://zakonradagovua/laws/show/482–2017-%D1%80 10 D. (2014, May).

57. Is migration good for the economy? URL: https://wwwoecdorg/migration/OECD+Migration+Po ILO Global Estimates on International Migrant Workers. https://wwwiloorg/wcmsp5/groups/public/—-ed_protect/—-protrav/—-migrant/documents/publication/wcms_808939pdf licy+Debates+Numero+2pdf.

58. The Migration Policy of Ukraine Concerning Foreigners IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECONSTRUCTION. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/8ac026ce53573ee5475b0bf1fdb67a2febfd4eea_original.pdf.

59. Балабанова Г.П. Вплив світових демографічних процесів на міжнародну трудову міграцію. Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць. 2018. № 1. Вип. 6. С. 188–194.

60. Балабанова Г.П. Міжнародна міграція робочої сили: переваги і виклики. Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: міжнародна науково-теоретична конференція 18 квітня 2018 р.: тези доп. Київ: Видавництво Нац. авіац. ун-ту, 2018. 124 с. С. 37–40.

61. Балабанова Г.П. Сучасні пріоритети імміграційної політики ЄС: уроки для України. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн./ Голов. ред. Сіденко С.В. 2018. № 1. С. 123–129.

62. Біла С.О. Соціально-економічні наслідки трудової міграції для країн світу. Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph / Faculty of International Relations of the National Aviation University; under general editorship of W.Welskop, Y.O.Voloshin. Lodz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, 2021. P. 138–144.

63. Білоус-Сергєєва С.О., Сафонова К. С. Проблема трудової міграції в Україні. Її вплив на економіку країни. Збірник «Вісник Приазовського Державного Технічного Університету». Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 34. С. 327–335.

64. Кияшко О.М., Гузь В.О. Міжнародна міграція робочої сили та її вплив на українську економіку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Випуск 20, частина 2. С. 33–36.

65. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2(33). С. 10–26.

66. Ринок праці, міграція та соціально-економічний розвиток Європейського Союзу та України: навч.-метод. посіб. / Ю. О. Цевух. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 140 с.

67. Риндзак О.Т., Біль М.М. Міграція і механізми її регулювання: понятійно-термінологічний дискурс. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання. ДУ «Інститут

регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. С. 7–13.

68. . Малиновська О. А. Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи реагування / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf.

69. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ринок праці в Україні в умовах воєнного стану та напрями його розвитку в післявоєнний період. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2023. № 2 (64). С. 7–29.

70. Заволока Ю. М., Сідненко М. В., Івко А. В. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/78.pdf.

71. Кваша О. С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. Економіка і суспільство. 2017. № 10. С. 535–540.

72. Томашук І. В., Болтовська Л. Л. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. Економіка та суспільство. 2022. № 40. URL: http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/getfile.php/31355.pdf.

ДОДАТОК А

Декларація
академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Козаков Даніл Костянтинович, студент 2 курсу магістратури, форми навчання денна, факультету економічного, спеціальності_051 «Економіка», адреса електронної пошти kozakovdanil9@gmail.com:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Тенденції міжнародної міграції робочої сили в умовах повоєнного відновлення» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям *академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою* Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ Козаков Д.К.
Дата_____ Підпис_____ Селіщева А.В.